

Koncepcja szlaków turystycznych: rowerowy,
pieszy, konny i wodny
na obszarze działania LGD PONIDZIE,
czyli gmin: Pińczów, Działoszyce, Złota,
Kije i Michałów.

PRACOWNIA PROJEKTOWA
AkanT
Robert Maciejewski

Tel. 793 13 13 88

Robert Maciejewski

Opracowanie:

ul. Janowska 21D; 25-817 Kielce

wnetrza@dobryprojekt.info

Spis treści:

- **Nawiązanie do stosownych strategii rozwoju – opracowanych i wdrażanych na interesującym nas obszarze.**
- **Wstępny opis/prezentacja szlaków turystycznych istniejących na obszarze działania LGD PONIDZIE.**
- **Propozycja przebiegu szlaków – z uwzględnieniem wszelkich stosownych aspektów formalnych i prawnych.**
- **Przedstawienie miejsc szczególnie interesujących na trasie przebiegu poszczególnych szlaków.**
- **Przedstawienie aspektów prawno-organizacyjnych, związanych z wytyczaniem szlaków.**
- **Propozycja jednolitego oznakowania szlaków i prezentacji informacji turystycznej.**

NAWIĄZANIE DO STOSOWNYCH STRATEGII ROZWOJU OPRACOWANYCH I WDRAŻANYCH NA INTERESUJĄCYM NAS OBSZARZE

Obszar Ponidzia, którego częścią jest interesujący nas teren działania Lokalnej Grupy Działania Ponidzie, opisano już w wielu opracowaniach z dużą dokładnością. Mnogość różnorodnych publikacji jest uzasadniona – teren jest wyjątkowy pod wieloma względami – krajoznawczo, kulturowo, przyrodniczo. Ponidzie, z jego królową Nidą, zasługują na jak najszersze poznanie i temu też celowi służyć ma niniejsze opracowanie. W związku jednak z zakresem, jakiego ma dotyczyć, ogranicza się ono do fragmentu tej unikalnej w skali Polski krainy, to jest do powiatu pińczowskiego.

Działania lokalnej społeczności oraz samorządów gmin powiatu pińczowskiego doprowadziły do utworzenia w dniu 10 października 2007 roku Lokalnej Grupy Działania Ponidzie. Od lutego 2008 roku LGD Ponidzie jest zarejestrowana w Krajowym Rejestrze Sądowym w Kielcach. Działa jako stowarzyszenie oparte na współpracy 3 sektorów – publicznego, społecznego i gospodarczego. Powstanie i funkcjonowanie LGD pokazuje zaangażowanie i świadomość lokalnej społeczności, z jednej strony zdającej sobie sprawę z możliwości i atrybutów regionu a z drugiej umiejęcej i chcącej korzystać z możliwości, jakie daje nasze członkostwo w UE. Problemy gmin wiejskich i wiejsko-miejskich, a takie funkcjonują na interesującym nas obszarze, w pewnym stopniu pomagała rozwiązywać możliwość korzystania z funduszy i programów adresowanych do obszarów wiejskich już w okresie przedakcesyjnym, potem w pierwszym okresie programowania i wreszcie w okresie obecnym – na lata 2007-2013. Obecnie realizowany Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013, wspieramy z Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich, w ramach osi 4 Leader zakłada wzmocnienie inicjatywy oddolnej i aktywizacji społeczności obszarów wiejskich poprzez:

- wdrażanie lokalnych strategii rozwoju,
- wdrażanie projektów współpracy,
- funkcjonowanie lokalnych grup działania, nabywanie umiejętności i aktywizację.

W ramach osi Leader, na mocy regulacji prawnych unijnych i krajowych, powstała i działa Lokalna Grupa Działania Ponidzie. Obszar jej funkcjonowania pokrywa się z obszarem powiatu pińczowskiego. Obejmuje on swoim zasięgiem 5 gmin - Działoszyce, Kije, Michałów, Pińczów i Złota. Jak już wspomniano są to gminy wiejskie i wiejsko-miejskie (Pińczów i Działoszyce). Na tle całego obszaru wyróżnia się Pińczów – stolica powiatu. Jest głównym ośrodkiem miejskim, z najlepiej rozwiniętą infrastrukturą techniczną i bazą kulturalno- rekreacyjną. Tu skupiają się główne instytucje oraz ośrodki edukacyjno-

oświatowe. Dzięki funkcjonowaniu przemysłu związanego z wydobyciem i przetwórstwem wapienia „pińczaka” oraz gipsu, gmina Pińczów zaliczana jest do obszarów rolniczo-przemysłowych. Należy tu zaznaczyć, iż 80 % produkcji gipsu i jego wyrobów pochodzi z powiatu pińczowskiego. Znaczącą wagę ma również istniejące tu przetwórstwo owoców i warzyw. Niemniej jednak, w szerszym spojrzeniu, w zasadzie cały interesujący nas teren ma charakter typowo rolniczy. Ok. 70% administracyjnej powierzchni powiatu zajmują użytki rolne. W skali całego powiatu, liczącego nieco ponad 600 km², jest to wielkość bardzo znacząca. Zalesienie powiatu kształtuje się na poziomie 18%. Obszary z zabudową miejską i przemysłową zajmują więc nieznaczną część, nie wpływając w istotny sposób na charakter regionu.

Cały teren objęty działaniem LGD Ponidzie wykazuje się wyjątkową spójnością. Poza stolicą powiatu, która siłą rzeczy pełni nieco inne funkcje, interesujący nas obszar jest jednorodny - i przyrodniczo, i gospodarczo. Spośród ponad 40 tysięcy mieszkańców, większość to osoby zamieszkujące rozproszone wsie i zajmujące się rolnictwem. Rolnictwo opiera się na zróżnicowanej produkcji – głównie zbóż i warzyw oraz uprawie łąk i pastwisk a także chowie bydła, trzody chlewnej i drobiu. Funkcjonujące gospodarstwa rolne mają zwykle niewielki areal – średnia wielkość gospodarstwa to około 5,5 ha a produkcja w nich opiera się na tradycyjnych metodach. Istnieją oczywiście i większe gospodarstwa, jak też zakłady przetwórcze, jednak w ogólnej skali stanowią one niewielki procent. Nieduży jest także udział drobnej przedsiębiorczości, która rozwija się głównie w kierunku usługowym.

Statystyki z kolejnych lat wykazują niewielki wzrost zatrudnienia w sektorze małej przedsiębiorczości, co w dużej mierze związane jest z sukcesywną poprawą infrastruktury technicznej, oświatowej i społecznej w miejscowościach interesującego nas regionu. Podejmowane przez lokalne władze i społeczności działania zmierzają do zniwelowania problemów, które wciąż są bolączką 5 gmin powiatu – brak pełnego zwodociagowania i kanalizacji, zły stan wielu dróg, brak zintegrowanej sieci gazowej doprowadzającej gaz do gospodarstw indywidualnych. Spośród gmin powiatu jedynie Złota posiada sieć wodociągów na całym swoim obszarze. Żle w skali całego obszaru wygląda sieć kanalizacji, bardzo nierównomierny i stosunkowo niewielki jest stopień jego zgazyfikowania. Wiele z istniejącej, stosunkowo gęstej sieci dróg gminnych i powiatowych, wymaga napraw i renowacji. Bardzo korzystnie wygląda natomiast sytuacja jeśli chodzi o sieć energetyczną i telekomunikacyjną, które obejmują gminy w pełnym zakresie.

Kolejną właściwością regionu potwierdzającą jego jednorodność a jednocześnie podkreślającą niezwykłość, jest wielkość obszarów objętych różnymi formami ochrony. W zasadzie cały powiat pińczowski to teren chroniony. 98,9% jego powierzchni stanowią tereny Zespołu Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych wraz z otulinami, obszary chronionego krajobrazu, rezerваты przyrody, obszar sieci ekologicznej ECONET czy wreszcie Natury 2000. Walory krajobrazowe i przyrodnicze są tu nie do przecenienia – nieuregulowana Nida meandrująca wśród pól, z licznymi starorzeczami, rozległymi łąkami i jedyną w kraju deltą śródlądową, unikalna fauna i flora występująca jedynie na obszarze

Niecki Nidziańskiej, żyzne gleby tworzące zapadające w pamięć łany kolorowych pól. A wśród tych niesamowitości przyrody rozrzucone gęsto perełki architektury, zabytki sakralne i świeckie, odkrywane co chwilę ślady pradawnych kultur. To wszystko doceniają miejscowi i chętnie odwiedzają przyjezdni.

Prawidłowością jest ukierunkowanie życia regionu w zależności od jego naturalnych bogactw. Żyzne gleby Poniemcia i unikalna przyroda objęta licznymi formami ochrony determinują życie tutejszej ludności. Głównym zajęciem jest uprawa roli. Słabo rozwinięty przemysł skupia się w zasadzie w pobliżu Pińczowa. Nie jest on inwazyjny w stosunku do miejscowej przyrody a mimo, iż nie jest rozwinięty na szeroką skalę, należy jeszcze raz podkreślić, że tutejsze gipsy i wapień pińczowski znane są w szerokim świecie.

Podsumowując ogólną charakterystykę regionu wyciągamy wnioski, że jego rozwój musi wiązać się z rozwijaniem nowoczesnych form rolnictwa, dostosowanego do obecnych warunków i obecności naszego kraju w strukturach unijnych a także mądrym i pełnym wykorzystaniem walorów krajobrazowo-przyrodniczych. A to oznacza postawienie na turystykę.

W takiej ocenie sytuacji zgodne są wszystkie gminy regionu. Analizy SWOT wykonywane dla potrzeb opracowania strategii rozwoju poszczególnych gmin wskazują, że jest w tej kwestii sporo do zrobienia. Słabymi stronami są wymieniane w analizach zaniedbania bądź brak działań w tym kierunku, brak lub słabo rozwinięta infrastruktura turystyczna, brak ośrodków i osób organizujących turystykę, niepełna lub nieprofesjonalna informacja w tej dziedzinie. Po stronie plusów mamy jednak duży potencjał, rosnące zainteresowanie miejscowych rozwijaniem różnych form turystyki, coraz liczniejsze i świetnie prosperujące gospodarstwa ekologiczne i agroturystyczne, intensywnie dopracowywaną i rozwijaną sieć informacji turystycznej, coraz liczniejsze imprezy i atrakcje miejscowe. Zagrożenia związane z rozwojem turystyki wydają się niewielkie – masowy napływ przyjezdnych może powodować niszczenie miejscowych atrakcji, jednak odpowiednie przygotowanie bazy turystycznej i skanałowanie ruchu powinno temu zapobiec. Nie do przecenienia są natomiast korzyści płynące z rozwoju turystyki na tym terenie. Rozpropagowanie regionu, zwiększona ilość miejsc pracy, rozwój nowych form działalności, ożywienie życia gospodarczego i kulturalnego, nawiązywanie współpracy z ościennymi gminami, powiatami i województwami.

Na rozwój turystyki, w różnych jej formach, stawiają wszystkie gminy opisywanego regionu. Wszystkie posiadają potencjał w postaci walorów przyrodniczych i krajobrazowych a także wyjątkowego bogactwa pamiątek historii. W związku z opisywaną już specyfiką działalności na tym terenie, upatrują w turystyce szansy na rozwój regionu, który pozwoli na zachowanie jego wyjątkowości.

Analizy pod kątem szans i możliwości i płynące z nich wnioski znajdują odzwierciedlenie w dokumentach strategicznych sporządzanych przez samorządy. Opracowywane i realizowane strategie rozwoju, wśród celów strategicznych i

operacyjnych a nawet misji określają zadania związane z turystyką.

Strategia Rozwoju Gminy Pińczów (załącznik do Uchwały Nr XXII/193/08 Rady Miejskiej w Pińczowie z dn. 30 IV 2008) określa misję rozwoju gminy następująco: Miasto i Gmina Pińczów jest przyjazna dla inwestorów i turystów a mieszkańcom daje pracę. Cel strategiczny 3 to: Gmina Pińczów jest chętnie odwiedzana przez turystów. Do jego realizacji określono cele szczegółowe, kompleksowo traktując sferę turystyki.

Generalnym celem **Strategii Rozwoju Gminy Działoszyce** (przyjętej Uchwałą Rady Gminy w 2000 roku) jest wielofunkcyjny rozwój gminy - w oparciu o optymalne wykorzystanie istniejących potencjałów. Jako jeden z celów warunkujących osiągnięcie celu generalnego przyjęto rozwój turystyki – realizowany przez podnoszenie walorów turystycznych i udostępnianie ich dla ruchu turystycznego, utworzenie bazy turystycznej i agroturystycznej, tworzenie regionalnej sieci informacji turystycznej i promocję walorów gminy.

Uchwałą Rady Gminy Nr XII/102/2001 z dnia 26.09.2001 przyjęto **Strategię Rozwoju Gminy Michałów**. Misja określona w Strategii zakłada: Gmina świadczy swoim wykształconym przedsiębiorczym mieszkańcom i przybywającym do gospodarstw agroturystycznych turystom wysokiej jakości usługi publiczne, dochodowe rolnictwo daje utrzymanie mieszkańcom a młodzież posiada perspektywę swego rozwoju.

IV cel strategiczny określony w **Strategii Rozwoju Gminy Złota** (Uchwała Rady Gminy nr II/19/2000 z dnia 29.06.2000) brzmi: Gmina turystyczna. Drogą do jego osiągnięcia mają być: program rozbudowy infrastruktury technicznej, program rozbudowy bazy turystyczno -rekreacyjnej oraz program wykorzystania walorów turystycznych gminy.

Wizja gminy Kije w roku 2013 nakreślona w **Programie Rozwoju Lokalnego**, mówi o Kijach, iż jest to: Gmina przyjazna środowisku, skanalizowana, posiadająca odpowiednią infrastrukturę drogową, wykorzystująca swoje walory turystyczno – krajobrazowe i kulturowe oraz potencjał rolnictwa w celu poprawy jakości życia mieszkańców gminy, odwiedzana przez dziesiątki tysięcy turystów. Wśród celów stawianych do wypełnienia tej misji określono m. in.: zwiększenie liczby atrakcji turystycznych dla osób w różnym przedziale wiekowym, utworzenie punktów informacji turystycznej z personelem władającym obcymi językami oraz publicznych punktów dostępu do Internetu, tworzenie bazy agroturystycznej i rozwinięcie i zróżnicowanie sieci usług gastronomicznych.

Przegląd założeń i celów najmniejszych jednostek samorządowych pokazuje jak ważną rolę w ich planach zajmuje turystyka. Podobnie sprawę traktuje tutejszy powiat i wreszcie województwo. Zarówno Ponidzie jak i całe województwo świętokrzyskie ma bowiem wyjątkowe walory z punktu widzenia turystów.

Strategia Rozwoju Powiatu Pińczowskiego (przyjęta uchwałą nr XX/97/2001 Rady Powiatu Pińczowskiego w dniu 30.01.2001) – jako jedno z zadań do realizacji przez władze powiatu określa stworzenie centrum informacji i promocji turystyki – dla propagowania walorów krajoznawczych, promocji programów turystycznych, tworzenia, koordynowania i obsługi informacji turystyczno-krajoznawczych a także informacji o bazie turystycznej i usługowej.

Uchwałą Nr XLII/508/06 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 26 października 2006 przyjęto **Strategię Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego**. Misją strategii to: podniesienie poziomu i jakości życia mieszkańców województwa świętokrzyskiego. 3-cim celem warunkującym realizację celu generalnego (tj. wzrostu atrakcyjności województwa jako fundamentu zintegrowanego rozwoju w sferze społecznej, gospodarczej i przestrzennej) jest ochrona i racjonalne wykorzystanie zasobów przyrody i dóbr kultury. Ma się to odbywać między innymi dzięki tworzeniu warunków rozwoju turystyki, sportu i rekreacji (Priorytet 1). Określone tu kierunki działań to: rozwój infrastruktury turystycznej, szczególnie infrastruktury noclegowej, gastronomicznej, małej infrastruktury na pieszych, rowerowych i wodnych szlakach oraz turystyczne zagospodarowanie zbiorników wodnych; wspieranie procesów powstawania lokalnych i regionalnych produktów turystycznych; wykorzystanie unikalnych walorów Ponidzia dla rozwoju turystyki uzdrowiskowej; podnoszenie jakości usług turystycznych; rozwój zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej województwa; oznakowanie i udostępnienie atrakcji turystycznych; modernizacja i rozbudowa bazy sportowo – rekreacyjnej w regionie

W **Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Świętokrzyskim na lata 2006-2014**, przyjętej uchwałą Nr XXXV/404/2006 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego w dniu 6.02.2006, określa się dążenie regionu w zakresie rozwoju turystyki: Misją województwa świętokrzyskiego jest tworzenie i wdrażanie wysokiej jakości, unikalnych produktów turystycznych, odpowiadających na wiązkę potrzeb turystów, tworzenie atmosfery przyjaznej turystom i warunków przyjaznych inwestorom, przy zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Wizją czyli zakładane osiągnięcia do 2013 roku to: Turystyka jest kluczowym narzędziem rozwoju województwa świętokrzyskiego, a także jego społeczno -gospodarczej aktywizacji. Rozwój turystyki opieramy o efektywne i zrównoważone wykorzystywanie posiadanego potencjału, w tym przede wszystkim niespotykanej różnorodności zasobów, stanowiącej największy atut Regionu. Koncepcja, wdrażanie i promocja wysokiej jakości zintegrowanych produktów turystycznych kreować będzie wizerunek "Świętokrzyskich Miejsc Mocy", chętnie odwiedzanych przez turystów krajowych i zagranicznych, a także podziwianych przez mieszkańców.

Ten dokument wyjątkowo wnikliwie analizuje wszystkie aspekty związane z warunkami i możliwościami rozwoju turystyki. Odnosi się do całego województwa a określane w nim cele i założenia są kompatybilne z założeniami przyjmowanymi w dokumentach opisywanych wcześniej.

Kompatybilność działań podejmowanych dla podniesienia turystycznej atrakcyjności regionu jest warunkiem ich skuteczności. Współpraca na wszystkich szczeblach i zbieżne cele znacznie ułatwiają i przyspieszają wszelkie działania prowadzące w konsekwencji do rozkwitu regionu i uczynienie go prawdziwą perełką turystyczną.

W te wszystkie działania oczywiście wpisuje się sama Lokalna Grupa Działania Ponidzie. Z założenia jest ona formacją, która ma działać na rzecz rozwoju i promocji regionu, na terenie którego funkcjonuje. Za zapisami w statucie i podejmowanymi uchwałami kryją się konkretne poczynania. Muszą być one oczywiście poprzedzone dokładnymi analizami i oceną, która te działania ukierunkuje. Opracowana przez LGD Ponidzie **Lokalna Strategia Rozwoju** w wyczerpujący sposób analizuje sytuację regionu, jego silne i słabe strony, wielkie szanse i pojawiające się zagrożenia. Podobnie jak wspomniane wyżej instytucje upatruje szansę regionu w rozwoju jego atrakcyjności turystycznej. Nakreślona przez LGD wizja obszaru to: Obszar działania LGD Ponidzie słynie ze swych walorów przyrodniczo- kulturowych a dzięki aktywności i współdziałaniu mieszkańców osiąga wysokie standardy w rozwoju społeczno -gospodarczym. Pierwszym z celów strategicznych jest rozwój turystyki w oparciu o wartości dziedzictwa przyrodniczo-kulturowego.

Wspaniałe warunki do rozwoju turystyki to wielki atut i szansa opisywanego przez nas obszaru. Dostrzegają to zarówno samorządy, instytucje jak też miejscowa ludność. Jest to o tyle istotne, że turystyka rozwija się bardzo dynamicznie. Od pewnego czasu obserwuje się w tym rozwoju tendencje, które są wyjątkowo sprzyjające dla interesującego nas regionu. Rośnie zainteresowanie aktywnymi formami spędzania wolnego czasu, zieloną turystyką, agroturystyką. Coraz chętniej spędzamy czas na indywidualnych „wypadach” porzucając masową turystykę zorganizowaną. Rozwija się turystyka weekendowa. Wyraźnie widać powrót do turystyki konnej i traperskiej.

Miasta i wsie żyjące z turystów muszą się przygotować na ich przyjęcie. Nie wystarczą piękne krajobrazy i liczne zabytki. Trzeba rozbudować i przystosować infrastrukturę, stworzyć bazę noclegową i gastronomiczną, zapewnić rozrywki i atrakcje. Jedną z form zachęcenia zwiedzających do naszego miejsca jest stworzenie przemyślanej sieci szlaków turystycznych – odpowiednio zaprojektowanych, oznaczonych i zadbanych. O aspektach związanych ze szlakami turystycznymi mówimy w kolejnych częściach niniejszego opracowania.

WSTĘPNY OPIS/PREZENTACJA SZLAKÓW TURYSTYCZNYCH ISTNIEJĄCYCH NA OBSZARZE DZIAŁANIA LGD PONIDZIE

Obszar działania LGD Ponidzie, jako teren atrakcyjny turystycznie, urozmaicony krajobrazowo i nasycony pomnikami historii, nagromadzonymi w ciągu wieków, od zawsze cieszył się zainteresowaniem turystów. Przez teren ten, obejmujący obecnie cały powiat pińczowski, zostały wytyczone przedstawione poniżej liczne trasy turystyczne. Tylko część z nich została przygotowana i wyznakowana. Pozostałe funkcjonują jako propozycje wycieczek autorów poszczególnych przewodników lub sugestie umieszczane na stronach internetowych przez miłośników tego regionu.

ISTNIEJĄCE SZLAKI PIESZE

Wśród wyznakowanych turystycznych szlaków pieszych, na interesującym nas terenie występuje tylko jeden.

Szlak pieszy im. W. Żelichowskiego – wytyczony przez PTTK.

Trasa: Pińczów – Grochowiska – rezerwat „Skorocice” - Chotel Czerwony – Wiślica.

Szlak wyznakowany znakami niebieskimi. Prowadzi przez Garb Pińczowski i Nieckę Solecką, łącząc w sobie zabytki architektury Pińczowa i Wiślicy, rezerваты przyrody i pobożowisko powstania styczniowego. Szlak prowadzi z Pińczowa, przez Bogucice-Parcele, Grochowiska, Wełecz, Oleszki, Skorocice, Chochół, Chotel Czerwony, Gorystawice, do Wiślicy. Całkowita długość szlaku wynosi 39 km, z czego 12 km – od Pińczowa do Grochowisk, biegnie na interesującym nas obszarze. Wyznakowany w 1996 przez PTTK szlak przebiegał początkowo inną trasą niż obecnie. Wyznakowano go w kolorze zielonym, po trasie: Pińczów – Pasturka – Bogucice - Rezerwat Grabowiec – Gacki – Winiary – Rezerwat Winiary – Skotniki – Rezerwat Skorocice – Łatanice – Rezerwat Przęślin – Chotel Czerwony – Gorystawice – Wiślica. W roku 1997, podczas trwania kursu dla znakarzy, organizowanego przez Wojewódzką Komisję Turystyki Pieszej przy ZW PTTK w Kielcach, trasa szlaku została zmodyfikowana na obecną i zmieniła się barwa szlaku z zielonego na niebieski.

Początek szlaku znajduje się na dworcu PKS w Pińczowie. Stamtąd przechodzimy przez miasto w kierunku cmentarza, mijając po drodze pomnik upamiętniający 129 rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja a następnie po lewej pałac Wielopolskich, by wspiąć się na Górę Klasztorną, na szczycie której znajduje się kaplica św. Anny. Następnie szlak prowadzi obok muru cmentarnego do doliny o nazwie Siedem Źródeł. Potem lasem i polami dochodzimy do przysiółka Bogucice Parcele (8-my km). Następnie znów lasem dochodzimy do Grochowisk (12-ty km), gdzie znajduje się okazały obelisk postawiony w 110 rocznicę bitwy stoczonej tu 18 marca 1863 roku, pomiędzy korpusem powstańczym Mariana Langiewicza a armią rosyjską dowodzoną przez pułkownika Czengierego. Tu szlak opuszcza teren powiatu, kierując się do wsi Kameduły.

Poza wymienionym szlakiem, w opracowaniach krajoznawczych i na mapach turystycznych występuje również niewyznakowana jeszcze w terenie trasa **Szlakiem Praojców**, na mapach oznaczona kolorem żółtym. Trasa przebiega od Dziekanowic, poprzez Łysowiec, Bronocice, Pierocice, Szczętkowice i wraca do Dziekanowic. Szlak ma długość ok. 9,5 km. Na przeważającym odcinku prowadzi malowniczą doliną Nidzicy, układami wąwozów lessowych, przechodząc wzdłuż terenów dawnych osad neolitycznych, starożytnych kurhanów oraz malowniczego XIX-wiecznego dworku w Pierocicach. Trasę opracował Urząd Miasta i Gminy w Działoszycach.

ISTNIEJĄCE SZLAKI ROWEROWE

Na obszarze powiatu pińczowskiego funkcjonują 3 wyznakowane szlaki rowerowe.

Szlak Architektury Obronnej – szlak oznaczony jest kolorem czarnym, z charakterystycznym logo zawierającym zarys roweru oraz zamku. Przebieg: Końskie – Modliszewice – Kazanów – Chełmce – Podzamcze Piekoszowski – Jaskinia Raj – Chęciny – Podzamcze Chęcińskie – Bolmin – Małogoszcz – Sobków – Mokrsko – Imielno – Pińczów – Chroberz – Stradów – Pełczyska – Wiślica – Szczaworyż – Stopnica – Rytwiany – Kurozwęki – Szydłów – Rembów – Ujazd – Konary Kolonia – Ossolin – Samborzec – Sandomierz – Kichary – Międzygórz – Tudorów – Opatów – Ptkanów – Podgrodzie – Ćmielów – Grzegorzowice – Dębno – Bodzentyn – Kielce. Długość 500,5 km.

Na terenie nas interesującym szlak przebiega w 2 odcinkach: od granicy powiatu poprzez Skowronno Dolne, Pińczów, Skrzypiów, Młodzawy Duże, Młodzawy Małe, Mozgawę, Wojsławice, Chroberz, Wolę Chroborską do granicy powiatu a także na drugim odcinku – od granicy gminy przez Kostrzeszyn, Pełczyska, Wymysłów do granicy gminy.

Szlak został wyznakowany przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego.

Szlak Miejsc Mocy – szlak żółty z logo szlaku – zarysem kościoła. Przebieg: Kielce – Podzamcze Piekoszowskie – Piekoszków – Rykoszyn – Szewce – Bolmin – Małogoszcz – Lipnica – Podchojny – Wilanów – Jędrzejów – Skroniów – Warzyn II – Rakoszyn – Nagłowice – Kossów – Moskorzew - Dzierzgów – Secemin – Czarnca – Włoszczowa – Kurzelów – Kluczewsko – Oleszno – Słupia – Radoszyce – Jacentów (skrzyżowanie z drogą nr 74) – Sielpia Wielka – Czarniecka Góra – Stąporków – Bliżyn – Skarżysko-Kamienna – Wąchock – Wykus – Bronkowice – Radkowiec – Kałków – Częstków – Podchełmie – Nowa Słupia – Zagoścień (skrzyżowanie z drogą nr 74) – Stara Zbelutka – Niedźwiedź – Bogorja – Jurkowice – Sulistawice – Osiek – Niekrasów – Strzegom – Rytwiany – Wojnów – Beszowa – Zborówek – Pacanów – Wójcza – Zborów – Solec Zdrój – Wiślica – Chroberz – Młodzawy Małe – Pińczów - Lipnik – Piotrkowice – Maleszowa – Morawica – Suków – Mójcza – Kielce. Długość szlaku – ok. 570 km.

Szlak Miejsca Mocy, o charakterze religijno -pielgrzymkowym, tworzy zamkniętą pętlę, której początek i koniec zlokalizowany jest w Kielcach. Na trasie znajdują się sanktuaria maryjne, miejsca kultu religijnego i inne obiekty sakralne województwa.

Na omawianym przez nas terenie szlak przebiega od granicy powiatu poprzez Zagość Starą, Zagość Nową, Wolę Zagojską, Gacki Osiedle, Chroberz, Wojślawice, Mozgawę, Młodzawy Małe, Młodzawy Duże, Skrzypiów, Pińczów, Chruścice, Chwałowice, Gartatowice, Stawiany, Gołuchów, Włoszczowice - do granicy powiatu, Szlak został wyznakowany przez Regionalną Organizację Turystyczną Województwa Świętokrzyskiego.

Szlak rowerowy niebieski. Trasa: Pińczów – Las Pasturski – Bogucice II – Las Bogucki – Marzęcin – Gacki – Chroberz – Wojślawice – Mozgawa – Młodzawy Małe – Młodzawy Duże – Skrzypiów – Pińczów. Długość trasy – ok. 46 km.

Szlak wyznakowany przez Urząd Miejski w Pińczowie. Jednodniowa trasa biegnąca w najbliższej okolicy Pińczowa.

Poza wymienionymi wyżej szlakami, w opracowaniach krajoznawczych i na mapach turystycznych występują jeszcze 2 niewyznakowane w terenie trasy rowerowe, opracowane przez Urząd Miasta i Gminy w Działoszycach.

Szlak Rycerski – kolor niebieski; długość 26,5 km. Przebieg: Działoszyce – Jastrzębniki – Wymysłów – Szyszczycy – Wolica - Dziewięczyce – Stępcowice – Podrózie – Sancygniów – Podgaje – Żółta Kolonia – Bronów – Dębowiec – Ksawerów – Łabędź – Działoszyce.

Szlak Staropolski – kolor czerwony, długość 27,5 km. Przebieg: Działoszyce – Dziekanowice – Kwaszyn – Dzierążnia – Sudół – Dębiany – Sypów - Marianów – Szyszczycy – Wymysłów – Jastrzębniki – Jakubowice – Działoszyce.

Oprócz wymienionych szlaków turystycznych pieszych i rowerowych, na opisywanym terenie znajdują się również 2 dydaktyczne ścieżki przyrodniczo-geologiczne.

Przyrodniczo-geologiczna ścieżka dydaktyczna: Pińczów – Skowronno.

Opracowana przez Zarząd Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych. Trasa ścieżki prowadzi zachodnią częścią Garbu Wójczańsko-Pińczowskiego, na terenie Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego. Długość trasy – ok. 10 km. Przebieg oznakowany wyłącznie tablicami edukacyjnymi w miejscu poszczególnych przystanków ścieżki dydaktycznej. Wytyczono 11 przystanków, przebiegających od PPOW Agros do rzeki Nidy, prowadząc trasę partiami szczytowymi wzniesienia, poprzez m. in. dawne wyrobiska kamieniołomu „Pińczów” i punkty widokowe oraz rezerwat florystyczny „Skowronno”.

Przyrodniczo-geologiczna ścieżka dydaktyczna: Bogucice – Grabowiec – Gacki.

Opracowana przez Zarząd Świętokrzyskich i Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych.

Ścieżka znajduje się na terenie Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego; jej długość – ok 7 km. Przebieg oznakowany wyłącznie tablicami edukacyjnymi w miejscu poszczególnych przystanków (11) ścieżki dydaktycznej. Przystanki prowadzą od zabytkowego kościoła w Bogucicach, poprzez północno -zachodnią część rezerwatu florystycznego „Grabowiec”, gdzie m. in. można zobaczyć stanowisko dyptamu jesionolistnego i zjawiska krasowe. Następnie brzegiem zbiornika wodnego, powstałego po funkcjonującej tu kopalni gipsów, ścieżka dochodzi do pomnika przyrody nieożywionej jakim są gipsy szklicowe i do zrehabilitowanych terenów dawnego wyrobiska w Gackach.

Odrębną grupę stanowią trasy nigdzie nie umieszczone na mapach i nie wyznakowane w terenie a będące jedynie autorskimi propozycjami twórców przewodników. Czytając przekrojowe przewodniki dotyczące Ponidzia znajdujemy tam trasy przedstawione poniżej.

Trasy turystyczne samochodowe:

Busko-Zdrój – Łatanice – Wiślica – Opatowiec – Rogów – Bejsce – Kazimierza Wielka – Skalmierz – Działoszyce – Sancygniów – Węchadłów - Góry - Michałów – Pińczów – Pasturka - Busko-Zdrój.

Odcinek boczny tej trasy prowadzi przez: Łatanice, Skorocice, Zagość, Gacki, Krzyżanowice, Pasturkę.

Trasa opisana przez Leszka Cmocha w wydawnictwie „Ponidzie”. Łączna długość trasy wynosi 124 km. Wiedzie ona przez południową część województwa świętokrzyskiego, przebiegając również częściowo przez interesujący nas powiat pińczowski. Po drodze mijamy piękne krajobrazy, starożytne kopce – kurhany, grodziska, zabytki architektury sakralnej i świeckiej oraz liczne rezerваты przyrody.

Wiślica – Konieczmosty – Niegosławice - Chroberz – Młodzawy – Pińczów.

Trasa opisana przez Leszka Cmocha w wydawnictwie „Ponidzie” a także Czesława Tadeusza Zwolskiego w „Ponidzie. Przewodnik Turystyczny”. Liczy 32 km długości. Trasa łączy historyczne ośrodki administracyjne Ponidzia i rodową nekropolię Wielopolskich.

Busko Zdrój – Bogucice - Pasturka – Pińczów – Skrzypiów – Michałów – Góry - Węchadłów.

Trasa opisana przez Czesława Tadeusza Zwolskiego w „Ponidzie. Przewodnik Turystyczny”.

Trasa prowadzi do Pińczowa, jednego z głównych ośrodków reformacji w Polsce, miasta bogatego w zabytki, głównie renesansowe i słynnego z kamieniołomów wapienia eksploatowanych od średniowiecza do dziś. Droga biegnie Wypiętrzaniem Wojczańsko - Pińczowskim, urozmaiconym lasami. Trasa liczy 31 km.

Pińczów – Kije – Morawica.

Czesław Tadeusz Zwolski „Ponidzie. Przewodnik Turystyczny” Długość 25 km. Trasa prowadzi na północ, w kierunku Kielc, łagodnie pofalowanym terenem.

Jędrzejów – Chmielnik – Busko Zdrój – Stopnica - Słupia – Nowy Korczyn – Koszyce – Skalbmierz – Działoszyce – Jędrzejów.

Szlak opisany przez Marię i Przemysława Pilichów w „Ponidzie. Szlaki turystyczne”. Trasa okrężna wokół Ponidzia, o długości 186 km.

Kije – Pińczów – Chroberz – Wiślica – Busko Zdrój – Pińczów.

Szlak opisany przez Marię i Przemysława Pilichów w „Ponidzie. Szlaki turystyczne”. Trasa przebiegająca przez najbardziej znane miejscowości turystyczne Ponidzia. Długość – 72 km.

Szlak Gotycki (Michał Jurecki - „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie”) prowadzący ze Stopnicy do Nowego Korczyna, a na interesującym nas obszarze przechodzący przez Chotel Czerwony – Zagość – Chroberz – Dzierążnia – Działoszyce – Skalbmierz.

Szlak Ordynacji Pińczowskiej (Michał Jurecki - „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie”) zaczynający i kończący się w Pińczowie a prowadzący przez: Pińczów – Młodzawy Małe – Chroberz – Krzyżanowice – Rezerwat Grabowiec – Grochowiska – Szaniec – Włochy – Pińczów; przebiegający w większości po interesującym nas terenie.

Szlak Ariański (Michał Jurecki - „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie”) – prowadzony przez Czarkowy – Kolosy – Czarnocin – Cieszkowy – Sancygniów – Węchadłów – Góry – Michałów – Pińczów; od odcinka sancygniowskiego przebiegający po interesującym nas terenie.

Szlak Literacki (Michał Jurecki - „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie”) - wiodący przez: Busko Zdrój – Skrzypiów – Pińczów – Kopernia – Skowronno Dolne – Imielno – Jędrzejów – Mnichów – Nagłowice – Oksa.

Szlak Nadnidziańskich Zamków - (Michał Jurecki - „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie”) - prowadzi przez: Pińczów – Kije – Kliszów – Sobków – Mokrsko Dolne – Mokrsko Górne – Tokarnia – Podzamcze Chęcińskie - Starochęciny – Chęciny.

Trasy piesze

Pińczów – Kowala – Krzyżanowice – Zagość – Kobylniki – Wiślica.

Szlak opisany przez Marię i Przemysława Pilichów w „Ponidzie. Szlaki turystyczne”.

Szlak niewyznakowany, o długości 30 km. Biegący doliną Nidy szlak polecany jest dla turystów o zainteresowaniach przyrodniczych. Na trasie m. in. romańsko-gotycki kościół w

Zagości oraz rezerwy w Krzyżanowicach i Skotnikach Górnych.

Pińczów – Skowronno – Kopernia – Pińczów .Trasa zaproponowana przez Andrzeja Dziubińskiego w: „Przewodnik. Pińczów i okolice”. Niewyznakowana, o długości ok. 10 km. Krótka, urozmaicona trasa, przebiegająca przez zachodnią część Garbu Pińczowskiego i wzdłuż rzeki Nidy.

Bogucice – Rezerwat Grabowiec – wyrobisko nieczynnej kopalni gipsu w Gackach – rezerwat w Krzyżanowicach Dolnych – Chroberz.
Andrzej Dziubiński: „Przewodnik. Pińczów i okolice”. Trasa spacerowa, niewyznakowana, o długości ok. 9 km.

Góry – Kołków – rezerwat Polana Polichno – Młodzawy Małe (ewentualnie Michałów).
Andrzej Dziubiński: „Przewodnik. Pińczów i okolice”. Trasa niewyznakowana, o długości 7 km.

Trasy rowerowe

Trasa **Republiki Pińczowskiej** – opisana na portalu swietokrzyskie.pl jako oznakowany szlak czerwony, przebiegający przez: Pińczów – Skrzypiów - Młodzawy Małe – Kozubów - Chroberz – Niegosławice – Złota – Wola Chrobberska – Dzierążnia – Działoszyce. Szlak o długości 52 km. Oznakowanie szlaku niewidoczne w terenie.

Szlak turystyczny **Madonny Poniemia** - opis szlaku znajduje się na stronach internetowych starostwa gminy. Przebiega przez Pińczów – Bogucice – Gacki – Chroberz – Młodzawy Małe – Probołowice – Kobuzów – Dzierążnia – Działoszyce – Sancygniów – Góry – Pińczów. Brak oznakowania w terenie. Nie jest też wyszczególniony na mapach turystycznych województwa.

Pińczów – Włochy – Galów – Szaniec – Kameduły – Grochowiska – Las Bogucki – Pińczów. Trasa opisana przez Andrzeja Dziubińskiego: „Przewodnik. Pińczów i okolice”. Trasa rowerowa o długości ok. 30 km, tylko częściowo przebiegająca odcinkami powiatu pińczowskiego.

Pińczów – Młodzawy Małe – Stradów – Chroberz – Zagość – Krzyżanowice – Gacki (wyrobisko kamieniołomu) – rezerwat Grabowiec – Bogucice – Grochowiska – Pińczów.
Andrzej Dziubiński: „Przewodnik. Pińczów i okolice”.
Trasa niemal w całości przebiegająca po terenie powiatu pińczowskiego, z zabytkami architektury, rezerwatami przyrody i wczesnośredniowiecznym grodziskiem. Długość – ok. 50 km.

Michał Jurecki w swoim przewodniku: „Ponidzie. W świętokrzyskim stepie” sugeruje sieć szlaków rowerowych, przebiegającą od Buska Zdroju, Szańca, Chęcina po Nowy Korczyn. Część z jego siatki tras rowerowych przebiega przez powiat pińczowski. Są to:

- **Szlak B3** (21 km): Skorocice – Zagość – Gacki – Krzyżanowice – Kowala – Pasturka – Pińczów.
- **Szlak C2** (11 km): Grochowiska – Las Winiarski – Gaik – Winiary – Skotniki Górne – Skotniki Dolne – Zagość.
- **Szlak O5** (32,5 km): Pińczów – Skrzypiów – Zakrzów – Młodzawy Duże – Młodzawy Małe – Kolonia – Betlejem – Michałów – Pawłowice – Busina – Kwasków – Skowronno Dolne – Skowronno Górne – Góry Pińczowskie – Pińczów.
- **Szlak C3** (28 km): Pińczów – Kopernia – Skowronno – Sobowice – Imielno – Stawy – Motkowice – Stara Wieś – Rębów – Korytnica – Sobków.

Poza tym w opracowaniu można znaleźć informacje o szlaku **Pogórze Pińczowskie**, opisanym aż 3 kolorami:

- brązowym – na odcinku: Młodzawy Duże – Polana Polichno - Sadek – Orkanów – Zawarża – Kozubów – Młodzawy Małe – Młodzawy Duże;
- żółtym – na odcinku: Młodzawy Duże – Polana Polichno – Bugaj – Młodzawy Małe – Młodzawy Duże;
- zielonym – na odcinku: Młodzawy Duże – Polana Polichno – Sadek – Orkanów – Kozubów - Młodzawy Małe – Młodzawy Duże;

Szlak nie jest wyznaczony w terenie i należy go traktować jako alternatywną propozycję jednej trasy spacerowej.

PROPOZYCJA PRZEBIEGU SZLAKÓW Z UWZGLĘDNIENIEM WSZELKICH STOSOWNYCH ASPEKTÓW FORMALNYCH I PRAWNYCH

TRASY ROWEROWE

W związku z faktem, iż 3 wyznakowane szlaki rowerowe (niebieski UM Pińczów, Miejsc Mocy oraz Architektury Obronnej) oraz 2 wytyczone i istniejące w powszechnej świadomości (Rycerski i Staropolski) w równomierny sposób pokrywają teren działania LGD Ponidzie, zawierając w sobie najbardziej atrakcyjne turystycznie obiekty krajoznawcze na obszarze powiatu, wytyczenie kolejnych samodzielnych szlaków rowerowych nie wydaje się konieczne. Uwarunkowania przestrzenne – przebieg rzeki Nidy z niewielką ilością przepraw mostowych, niewielka ilość tras wylotowych w punktach węzłowych miast oraz przebiegające na terenie drogi krajowe i wojewódzkie o dużym natężeniu ruchu a także uwarunkowania prawne ograniczające ilość oraz długość wspólnego przebiegu 2 lub więcej szlaków turystycznych, ograniczenia dotyczące kolorów i systemu znakowania szlaków a także konieczność zapewnienia zasad bezpieczeństwa, ograniczają w bardzo dużym zakresie nasze możliwości działania w tym względzie. W związku z tym oraz z faktem, iż poszczególne szlaki turystyczne nie tworzą na terenie powiatu spójnej całości, proponuje się odstąpić od koncepcji znakowania samodzielnych tras rowerowych, na rzecz propozycji stworzenia układu krótszych odcinków tras, łączących cały powiat spójną siatką szlaków turystyki rowerowej. W przypadku szlaków rowerowych Miejsca Mocy oraz Architektury Obronnej, sugerujemy ponadto utworzenie na nich punktów węzłowych, umożliwiających odbicie od szlaku do szczególnie interesujących obiektów turystycznych.

Szlak Architektury Obronnej – proponowane odcinki.

Odcinek w Wymysłowie – przez Strugi, Miernów do Stawiszyc. Proponowany kolor – zielony; długość ok. 3 km.

Odcinek: Podlesie – Probołowice. Długość ok. 1 km; proponowany kolor – zielony.

Szlak Miejsc Mocy – proponowane odcinki.

Odcinek: punkt węzłowy przy rozjeździe pomiędzy Chruściami a Włochami – Szarbków – Chrabków. Długość ok. 5,5 km; proponowany kolor – zielony.

Odcinek: Gartatowice – Stawiany. Długość ok. 1,5 km; proponowany kolor – zielony.

Odcinek: Marynka – Lipnik – Kije. Długość ok. 2,5 km; proponowany kolor – zielony.

Szlak w formie pętli spacerowej, zaczynającej się i kończącej w Złotej. Przebiega trasą: Złota, Rudawa, następnie brzegiem lasu, po czym drogami leśnymi do Odrzywołu, Pełczysk (tutaj wspólny odcinek ze szlakiem czarnym Architektury Obronnej), dalej bocznymi drogami dociera od strony południowej do Złotej. Proponowany kolor – żółty; długość ok. 16 km.

Szlak łączeniowy: Rudawa – Stara Zagość. Szlak mający swój początek w okolicach granicy lasu na trasie przebiegu żółtego szlaku przez Rudawę; przechodzący przez Nieprowice, most na Nidzie, kończący się przy kościele w Zagości Starej, przy szlaku Miejsc Mocy. Proponowany kolor – zielony; długość ok. 4 km.

Szlak w formie pętli spacerowej, zaczynającej się i kończącej w Michałowie. Trasa prowadzi przez: Michałów, Zagajówek (tu odbicie w lewo), następnie po przecięciu szosy 766 dociera do Betlejem, dalej lasem obok rezerwatu Polana Polichno, przez Kolonię, Młodzawy Duże, wchodzi ponownie w las i drogami leśnymi przez Kwietniówkę powraca do Michałowa. Długość trasy – ok. 15 km; proponowany kolor – czerwony.

Szlak łączeniowy: Michałów – most na Nidzie. Trasa prowadzi przez Michłów, Brejczyn do Pawłowic, następnie wzdłuż Mierzawy i Nidy – do mostu na Nidzie w okolicach Pińczowa. Łączy się ze szlakami: czarnym Architektury Obronnej, żółtym Miejsc Mocy i niebieskim UM Pińczów. Długość – ok. 8 km; proponowany kolor – zielony.

Szlak łączeniowy: Lipówka – Szosa. Początek trasy między Stępcicami a Lipówką, na skrzyżowaniu z niebieskim Szlakiem Rycerskim. Następnie szlak prowadzi przez Podgórze, Sady, Węchadłów, Bojnówkę, Góry do przysiółka Szosa Chyłka na trasie 766 i szlaku czerwonego prowadzącego do Michałowa. Długość trasy – ok. 12 km; proponowany kolor - zielony.

Szlak łączeniowy: Dzierążnia – Szyszczycy. Alternatywna propozycja skrócenia czerwonego Szlaku Staropolskiego dla zwiedzających. Długość trasy – ok. 3 km; proponowany kolor - zielony.

TRASY PIESZE

Jako uzupełnienie do wytyczonego na terenie powiatu odcinka szlaku niebieskiego PTTK Pińczów - Grochowiska i żółtego Rycerskiego, proponuje się 2 uzupełnieniowe trasy turystyczne.

Szlak w formie pętli spacerowej, zaczynającej się i kończącej w Pińczowie. Szlak wychodząc z Pińczowa prowadzi wzdłuż rzeki Nidy, przez Kopernię, Parcele, Zalesie, Skowronno Dolne, brzegiem rezerwatu Skowronno, i wraca od północy, obok kaplicy św. Anny, do Pińczowa.

Długość trasy – ok. 22 km; proponowany kolor – zielony.

Szlak łączący Skowronno z Kijami. Trasa zaczyna się w Górach Pińczowskich jako odejście od szlaku zielonego, następnie przez Skowronno Górne polnymi drogami dociera do Umianowic a stamtąd dalej przez Podbrocze brzegiem lasu, przecinając drogę 78, do Kliszowa, dalej gruntami wsi Kokot docieramy do Kij.

Długość – ok. 16 km; proponowany kolor – żółty.

Poza proponowanymi szlakami sugerujemy również oznakowanie odejścia od żółtego Szlaku Praojców do pomnika Praojcom i Archeologom.

TRASA JEŹDZIECKA

Zaczyna się i kończy w Pińczowie. Początek szlaku to Ludowy Klub Jeździecki „Ponidzie” w Pińczowie. Trasa przebiega wzdłuż rzeki Nidy, przez Parcele, omijając po prawej Skowronno Dolne i Górne, wyprowadza nas drogą wzdłuż kolejki wąskotorowej do Umianowic. Stamtąd polami do przecięcia z drogą nr 766, wzdłuż brzegu lasu podłęskiego prowadzi w kierunku gajówki a dalej lasami do skraju zabudowań wsi Szczypiec. Następnie przecinając drogę na odcinku Włochy – Chruścice dociera do gruntów wsi Pasturka. Stąd równoległą do trasy 767 połączy drogą docieramy do Pińczowa. Trasę kończymy przy Ludowym Klubie Jeździeckim „Ponidzie”. Oznaczenie kolorem pomarańczowym.

TRASA KAJAKOWA

Szlak kajakowy rzeki Nidy (projektowany).

Szlak o średnim stopniu trudności. Szerokość koryta Nidy wynosi od 6 do 79 m, głębokość od 0,5 do 2,5 m. Projektowany szlak od granicy powiatu w okolicach wsi Skowronno do granicy powiatu niedaleko Żurawnik ma długość 44km.

Szlak przepływa przez Nadnidziański Park Krajobrazowy. Znajduje się również na terenie obszaru chronionego Natura 2000.

Nida jest jedną z najbardziej nasłonecznionych i najcieplejszych rzek w Polsce. Jej wody osiągają w lecie temperaturę 27 stopni Celsjusza. Pomiędzy Motkowicami a Skowronnem Dolnym obserwować możemy Deltę Środkowej Nidy, unikatowy przykład delty śródlądowej i jedyne w swoim rodzaju królestwo ptaków i owadów nazywane „Ptasim Rajem”. Udokumentowane spływy rzeką Nidą odbywają się od ponad 500 lat, od czasu gdy w 1447 roku Nida stała się rzeką królewską, na której nie wolno było stawiać młynów, jazów i in. Od Krzyżanowic, na tzw. łodziach łyżwowych spławiano towary.

Spływ rozpoczynamy przy mostku kolejki wąskotorowej Ciuchcia Expres „Ponidzie”, na granicy Nadnidziańskiego Parku Krajobrazowego. Widać stąd Grodzisko Stawy, za którym przepływa Stara Nida. Tutaj wpływamy do jedynej w Polsce delty śródlądowej. W wodzie żyją małże, których muszla może mieć nawet 20 cm średnicy.

Po ok. 500 m widzimy Góry Pińczowskie z Rezerwatem Skowronno, porośniętym roślinnością stepową. Po minięciu Starej Nidy napotykamy na ok 100 m bystrze. Prąd jest tu silny i woda pieni się na głazach. Po prawej mijamy zamknięte jazami koryto starorzecza. Za bystrzem napotykamy na próg wodny w postaci betonowych zębów (mijamy bliżej prawego brzegu). Nieopodal za Sobowicami mijamy odnogę spotkanego starorzecza, po czym mijamy po prawej kompleks leśny Krzywy Las i zaraz za kolejnym

progiem rzeczonym - dopływ rzeki Kruczki (Mierzawki). Po ok. 2 km mijamy dopływ Mierzawy. Stąd spokojnym nurtem, mijając w oddali po lewej stronie zabudowania wsi Kopernia i Lotnisko Aeroklubu Pińczowskiego, uregulowanym odcinkiem rzeki dopływamy do Pińczowa. Z kajaków możemy podziwiać panoramę miasta z górującą na szczycie wzniesienia Kaplicą św. Anny (pierwszą w Polsce tego typu renesansową kaplicę przeznaczoną wyłącznie do celów kultowych). Za mostem, po prawo, przy końcu ogródków działkowych, mijamy ostatni próg wodny na naszej trasie spływu. Tutaj mamy możliwość podziwiania łoż i piaszczystych, przybrzeżnych wyrobisk. Za progiem wpływamy na Długie Łąki, gdzie rzeka zaczyna meandrować i robi się węższa. Płynąc napotkamy odnogi starorzecza a w korycie łachy i wysepki. Brzegi na tym odcinku są niedostępne- podmokłe lub podmyte a w nurcie Nidy znajdują się wywrócone drzewa.

Mijamy po lewej stronie, rozlokowaną na wzgórzu wieś Kowalę. Brzeg tutaj jest skalisty, poprzecinany jarami. Płynąc musimy uważać na rozpięte nad rzeką liny dla przeprawowych łódek płaskodennych. Po ok. 2,5 km dopływamy do Krzyżanowic, gdzie możemy zwiedzić klasycystyczny kościół św. Tekli, który jest widoczny po lewej stronie. Po prawej mijamy zespół dużych stawów hodowlanych.

Stąd przez ok 4 km meandrując rzeką mijamy po prawej dużą łachę piasku i wyspę, i docieramy do Chrobrza. To kolejna zabytkowa miejscowość na naszej trasie. Zwiedzamy tutaj klasycystyczny pałac Wielopolskich z zabytkowym parkiem i gotycko-renesansowy kościół. Nad rzeką zbudowano most. Powstaje tutaj wodna przystań, istnieje możliwość skorzystania z usług gospodarstw agroturystycznych.

Płyniemy dalej wzdłuż wysokiego brzegu, mijając Starą Rudawę i Nieprowice oraz most na rzece, łączący miejscowość z Zagością Starą, w której znajduje się zabytkowy kościół Joannitów z XII w. Niedaleko stąd kończą nam się Długie Łąki i wpływamy na teren Szerokich Łąk, by po minięciu Niegosławic znaleźć się na Łąkach Poduchownych. (W Niegosławicach urodził się piewca Ponidzia - Adolf Dygasiński.) Za mostem znów występują łachy piachu na zakrętach. Na granicy powiatu, w okolicach wsi Żurawniki, przed Jurkowem, kończy się nasz szlak kajakowy.

Orientacyjne odległości na szlaku.

0 km - początek szlaku; most kolejki wąskotorowej na granicy powiatu,
13 km - Pińczów most,
24 km – Krzyżanowice,
30 km - Chroberz most,
44 km – Żurawniki, granica powiatu.

Znakowanie – znaki informacyjne - czarne na białym tle z granatową obwódką; znaki ostrzegawcze – czarne na białym tle z obwódką czerwoną.

PRZEDSTAWIENIE MIEJSC SZCZEGÓLNIE INTERESUJĄCYCH NA TRASIE PRZEBIEGU POSZCZEGÓLNYCH SZLAKÓW

Bronocice - nazwa pisana w 1348 roku jako Brnocic, w 1527 Bronociczce; pochodzi najprawdopodobniej od hodowli zwierząt domowych z ciemną brązową sierścią. Starożytna osada istniała tu już 2700 lat p.n.e.

Bronocice to jedno z największych i najważniejszych stanowisk neolitycznych w Europie. Zamknięty v-kształtnymi rowami obronnymi i zakończony palisadą obszar obronny miał tu powierzchnię 2,4 ha. Bronocice były prawdopodobnie siedzibą władz regionalnego „państewka”. Wykopana tutaj waza należy do najważniejszych światowych odkryć archeologii. Datowane na 3500 p.n.e. rysunki wozów na tym naczyniu są najstarszym przykładem zastosowania koła od wybrzeży Atlantyku po Azję Centralną, kilkaset lat starszym od piktogramów z Uruk nad Środkowym Eufratem w Iraku.

Na wzniesieniu górującym nad wsią, w miejscu dawnych wykopalisk (1974-77), umieszczono pomnik Praojcom i Archeologom.

Bron - nazwa wsi wywodzi się od nazwy osobowej Bron.

Chwałowice - nazwa wywodzi się od staropolskiej nazwy osobowej Fał. W czasach króla Jagiełły nazywała się Fałowice. Od drugiej połowy XVI w. należąca do dysponującej dużymi wpływami rodziny Gołuchowskich. Do XIX w. istniał tu zbór kalwiński, wykorzystywany później jako spichlerz dworski.

Chroberz – nazwa pochodzi od wyrazu chrobry, co znaczy dzielny, przydomku pierwszego króla Polski. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1153 roku i jest zapisana w Codex diplomaticus Poloniae (Kodeksie Dyplomatycznym Polski) pod nazwą Chrober. Kronika Marcina Kromera informuje, że pierwszy gród zbudował tu Bolesław Chrobry w 1020 roku.

W XIII w., w latach 1244, 1250 i 1254 odbywały się tu dzielnicowe wiece krakowskie (zjazdy rycerstwa). W 1290 roku istniejący tu zamek otrzymał młody królewicz węgierski Andrzej, uciekinier ze swego kraju. Rok później zginął on utopiony w Nidzie z rąk nasłanych na niego zabójców. Gdy w XVII w. Myszkowscy włączyli Chroberz do ordynacji pińczowskiej, tutaj funkcjonowała siedziba jej administracji.

Istniejący tu pałac Wielopolskich wybudowano w 1854 roku według planów architekta Henryka Marconiego, na miejscu wcześniejszego dworu. Na fasadzie widzimy herby Stary Koń rodu Wielopolskich oraz Jastrzębiec, należący do rodziny Myszkowskich, wcześniejszych właścicieli ordynacji. Obecnie w pałacu funkcjonuje Samorządowy Ośrodek Dziedzictwa Kulturowego Ponidzia. Pałac otacza park w stylu angielskim z pomnikowymi drzewami (między innymi wspaniałym platanem).

Kościół gotycko-renesansowy z drewnianą dzwonnica pw. Wniebowzięcia Matki Boskiej i Św. Jana Kantego został ufundowany w 1550 roku przez kasztelana

zawichojskiego i późniejszego wojewodę sandomierskiego Stanisława Tarnowskiego. Był on jednym z niewielu polskich podróżników w tamtych czasach. Dotarł do Egiptu, Palestyny, zwiedził zachodnią Europę. Wspomniany kościół jest jednonawowy, zamknięty od wschodu wielobocznym prezbiterium, do którego od północy przylega zakrystia, nad którą pierwotnie znajdował się mały skarbczyk. W XVII w. dobudowano do niego od północy kaplicę św. Jana Kantego, od południa zaś, w 1899 roku, kaplicę Matki Boskiej Różańcowej. Kościół przykryto sklepieniem krzyżowo-żebrowym. Na zwornikach sklepienia znajdują się płaskorzeźbione herby dawnych właścicieli i fundatorów. W wyposażeniu świątyni zwracają uwagę renesansowe nagrobki – fundatora Stanisława Tarnowskiego (zm. 1568), przedstawiający śpiącą postać zmarłego z tablicą epitafijną, zwieńczony płaskorzeźbą zmartwychwstania i aniołem dmącym w trąbę oraz proboszcza Zbigniewa Ziółkowskiego, kanonika krakowskiego, z widoczną postacią zmarłego leżącego na cokole z rodowym herbem Korczak. Plac kościelny łączy z plebanią charakterystyczny mostek nad drogą w wąwozie.

Od strony północnej kościoła znajduje się wzgórze zwane Zamczyskiem, gdzie stał średniowieczny gród książęcy z połowy XII w., nadany później Toporczykom. Jego miejsce zajął później zamek, rozebrany w XIX w.

17 marca 1863 roku na północ od miejscowości, na obszarze obecnych Gacek, stoczono potyczkę pomiędzy oddziałami powstańczymi Mariana Langiewicza a wojskami rosyjskimi pod dowództwem pułkownika Czengierygo. Wojska carskie zostały zmuszone do odwrotu. Następnego dnia korpus Langiewicza stoczył swą ostatnią bitwę pod Grochowiskami. 12 X 1943 roku oddziały partyzanckie GL, stacjonujące w lasach chroborskich, przebiły się przez otaczające ich pięciokrotnie silniejsze siły niemieckie. Miesiąc później, w odwecie za tę akcję hitlerowcy dokonali pacyfikacji Chrobry, mordując 18 mężczyzn. Wydarzenia te upamiętnia stojący w osadzie pomnik partyzantów i ofiar terroru hitlerowskiego.

Dębiany - nazwa określa ludzi mieszkających wśród dębów. W dokumentach występuje jako Dambani (1405), Dambayany (1470-80), Dębiany (od 1783).

Dębowiec- Nazwa pochodzi od dębowego lasu lub zagajnika.

Działoszyce – nazwa wywodzi się od legendarnego założyciela Działosza. W okresie średniowiecza funkcjonuje w dokumentach jako Zalesice. W 1220 roku biskup krakowski Iwo Odrowąż ufundował tutaj pierwszy kościół pw. św. Floriana. Około 1320 roku osada stała się rycerską wsią prywatną. Dzięki staraniom kasztelana lubelskiego Michała Bogumiłowa, jej właściciela, w 1409 roku Władysław Jagiełło wydał przywilej lokacji miasta na prawie magdeburskim. Przebudowano wtedy kościół, zmieniając jego patrona na Trójcę Świętą. Po Kongresie Wiedeńskim, gdy niedaleko Działoszyce przebiegała granica pomiędzy Imperium Rosyjskim, Cesarstwem Austriackim i Rzeczpospolitą Krakowską, rozpoczął się dynamiczny rozwój tego nadgranicznego miasteczka. Handlem i kontrabandą zajmowali się głównie mieszkający tu i stanowiący większość społeczeństwa Żydzi. Do dzisiaj zachowała się tu małomiasteczkowa zabudowa żydowska, z

charakterystycznymi piętrowymi kamienicami o bardzo dekoracyjnych balkonach. Parter w nich przeznaczony był na sklep a piętro na wygodne mieszkanie właścicieli. Zachował się tu zespół synagogałny z ruinami synagogi wzniesionej w 1852 roku przez Feliksa Frankowskiego, ruinami domu kahalnego i dawny kirkut, na którym stoi pomnik upamiętniający śmierć około 1500 Żydów, rozstrzelanych 3 IX 1942 roku.

Synagogę wzniesiono na rzucie prostokąta. Elewacje zwieńczone są trójkątnymi szczytami i podzielone pilastrami w stylu klasycystycznym. Salę mężczyzn wybudowano kiedyś w kształcie sześcienu a nad przedsionkiem znajdowała się sala kobiet – babiniec. Po odzyskaniu niepodległości zakończył się opłacalny przemysł i miasto zaczęło ubożeć. Datą graniczną Działoszyce są dni 1-3 września 1942 roku, kiedy to liczba mieszkańców spadła z 10 000 do 2 000. Większość działoszyckich Żydów wywieziono do obozu zagłady w Bełżcu a pozostałą resztę rozstrzelano na miejscowym żydowskim cmentarzu.

Warto tutaj zwiedzić górujący nad miastem kościół pw. Trójcy Świętej. Pochodzący z XV-go w., został kilkakrotnie przebudowany w XVII-tym w., gdy po bokach nawy dobudowano kaplice – prostokątną Świętej Anny oraz wybudowaną po przeciwnej stronie ośmioboczną kaplicę Matki Boskiej Różańcowej, pod którą znajduje się kaplica Grobu Chrystusowego. W kaplicy Świętej Anny do dzisiaj oglądać możemy obraz jej patronki z Matką Boską, powstały w XIX w., który został gruntownie odnowiony przez Wojciecha Kossaka w 1916 roku oraz dekorację stiukową w obydwu kaplicach. W ołtarzu bocznym kaplicy Matki Boskiej Różańcowej znajduje się cudowny obraz Madonny Działoszyckiej. W 1897 roku znacznie przedłużono nawę kościoła. Wybudowano również wieżę projektu Władysława Pietrzykowskiego. Wyposażenie kościoła jest jednolite, barokowe i pochodzi z początku XVIII wieku. Możemy tu zobaczyć jedyne w Polsce i niezwykle rzadkie w Europie „Credo Apostolorum” w postaci gotyckich fresków z II połowy XV w., zdobiące północną ścianę prezbiterium. Przedstawiają one 12 scen odpowiadających 12 wersom Credo. Na wschodniej ścianie prezbiterium zachowała się także kompozycja Drzewa Jessego. Rzadkością architektoniczną jest też wieńcząca dach świątyni gotycka wieżyczka – sygnaturka. W zamurowanym portalu wieży znajduje się pamiątkowa tablica upamiętniająca udany atak BCh i AK na posterunek żandarmerii niemieckiej w Działoszycach 26 VIII 1944 roku. Była to jedna z pierwszych bojowych akcji powstającej wtedy Partyzanckiej Republiki Pińczowskiej.

Dzieskanowice - nazwa wywodzi się od tytułu dziekana. W dokumentach z 1377 roku występuje jako de Dzezanowicz. Był to folwark rycerski. W przeszłości był tu browar piwny i młyn parowy wraz z elektrownią zasilającą Działoszyce. Stał tu też dworek.

Dzierążnia – W najstarszych dokumentach z 1174 roku pisana jako Dzierzna. Według Jana Długosza wioska od wieków stanowiąca własność kapituły krakowskiej. Wspomina też o erekcji kościoła w Kazimierzy Małej, która była poświęcona w Dzierążni w roku 1063. W czasach feudalnych nie znano tutaj pańszczyzny. Dawna osada koniarzy.

Pierwszy kościół pw. św. Marii Magdaleny ufundował w 1220 roku biskup krakowski Iwo Odrowąż. Na jego miejscu, około 1440 roku Paweł z Zatora, kanonik krakowski,

wystawił murowaną gotycką świątynię, z której do dzisiaj możemy podziwiać masywną wieżę. Sam kościół, wielokrotnie przebudowywany, utracił cechy stylu gotyckiego. W 1847 roku wybudowano wschodnią część prezbiterium wraz z przylegającą do niej zakrystią, która wcześniej pełniła funkcję skarbcza. Część zachodnią prezbiterium oraz nawę wybudowano w połowie XVII w. a następnie mocno przekształcono w XIX i XX w.. W kościele znajduje się podziemna kaplica Grobu Bożego z 1646 roku, do której dostać się można przez prezbiterium i ciekawy barokowy portal prowadzący do dawnej zakrystii. Wyposażenie kościoła jest późnobarokowe. Na zewnątrz zwraca uwagę, usytuowana w zachodniej części kościoła, gotycka wieża, podparta dużymi kamiennymi szkarpami, z dwoma gotyckimi portalami prowadzącymi do kruchty. Inny gotyckim detalem jest też, wmurowany wtórnie we wschodnią ścianę obecnej zakrystii, herb Dębno kardynała Zbigniewa Oleśnickiego z połowy XV w. Interesująca jest też przylegająca do kościelnego muru, zbudowana na rzucie ośmioboku, XVII-wieczna barokowa kaplica grobowa, nazywana „Innocentium”, obecnie niestety już mocno zdewastowana.

Dziewięczyce - nazwa pochodzi od nazwy osobowej Dziewiątak. Dawniej pisana jako Dziewięcicy, Dziewięcice, Ciuocici (1228), de Dzewacicz (1376), Dziewięczyce (1626).

Gacki – nazwa wsi wywodzi się od staropolskiego nazwiska Gacek (Gaczka). Założono ją pod koniec XIX w. jako Krzyżanowice Gacki. Na wschodnich obrzeżach wsi powstała na początku lat 50-tych XX w. osada fabryczna Gacki Osiedle i duża kopalnia gipsu oraz Zakłady Przemysłu Gipsowego „Dolina Nidy”. Na północ od wioski znajduje się rezerwat Grabowiec. (Pod względem stratygraficznym gipsy należą do środkowego miocenu.)

Gartatowice - nazwa wsi pochodzi od staropolskiej nazwy osobowej Gotard. Pierwsza wzmianka, dotycząca wtedy jeszcze Gortatowic, występuje w dokumencie z 1405 roku. Od Długosza wiemy, że wieś należała do Zakonu Rycerzy Obrońców Grobu Bożego w Jerozolimie z Miechowa. W XIX w. we wsi nad stawami znajdowały się dwa młyny, w których mielono wydobywany w okolicy gips. Na gruntach wsi znajdowała się wysoka mogiła poległych wg tradycji w bitwie pod Kliszowem. Na gruntach wsi znajduje się kopiec pradziejowy.

Gołuchów - nazwa wsi wywodzi się od staropolskiej nazwy Gołuch. Wzmiankowana po raz pierwszy w dokumencie z 1508 roku jako wieś szlachecka. Istniejącą kaplicę wybudowano w 1941 roku, podczas II wojny światowej.

Góry – wieś po raz pierwszy wymieniana jest jako „de Gori” w dokumentach sądowych ziemskich, pod datą 1406. Pierwszym znanym właścicielem wsi był Skarbek z Gór herbu Abdank. Długosz pisząc o Górach wspomina drewniany kościół. Wieś należała do rodziny Dembińskich, z których najslawniejszy – generał Henryk Dembiński uczestniczył w kampaniach napoleońskich. Był zastępcą wodza naczelnego w powstaniu listopadowym oraz dowódcą armii węgierskiej w okresie Wiosny Ludów. Pamiątkami po rodzinie są:

położony w urokliwym parku pałac (obecnie w ruinie), stojąca na miejscowym cmentarzu kaplica grobowa oraz znajdujący się na wzgórzu kościół pw. Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, którego fundatorem (1764) był Arnold Dembiński. Kościół jest najprawdopodobniej przebudowanym XVII-wiecznym zbrojem kalwińskim. Na miejscowym cmentarzu znajduje się grób rodziców Adolfa Dygasińskiego, groby powstańców styczniowych (odbyły się tu 2 potyczki: 18 VI 1863 i 5 II 1864 roku) oraz groby 46 ofiar terroru hitlerowskiego, pomordowanych w 3 egzekucjach w 1943 i 1944 roku.

Grochowiska - nazwa wsi wywodzi się od pól zasianych grochem. Wspomiana w dokumencie z 1254 roku, w którym Bolesław Wstydlivy przekazuje ją, jako uposażenie, klasztorowi w Krzyżanowicach. W czasach Długosza Grochowiska były już wsią królewską.

18.03.1963 roku liczący 3,5 tysiąca ludzi korpus generała Mariana Langiewicza stoczył tu swoją najkrwawszą bitwę z armią płk. Ksawerego Czengierego, liczącą 2400 piechoty, 700 jeźdźców i 6 dział. Początek bitwy był dla Polaków niepomyślny, część jazdy opuściła w panice pole bitwy. Bitwa była chaotyczna i składała się z szeregu bezładnych potyczek pomiędzy poszczególnymi oddziałami. Tylko niektóre oddziały nawiązały regularną walkę z nieprzyjacielem: Żuawi Rochebruna, batalion Czachowskiego, kosynierzy Dąbrowskiego. Duże straty poniosła też armia rosyjska. Mjr Zagrażalski stracił w walce z kosynierami prawie dwie rotę piechoty, oddziały mjr Bentkowskiego zostały zatrzymane przez batalion Czachowskiego a oddziały będące przy płk. Czengierem poniosły duże straty w walce z Żuawami Śmierci. Pomimo iż Rosjanie nie opanowali pola walki, rozproszony korpus wojsk powstańczych przestał istnieć. Dyktator powstania-Marian Langiewicz przy próbie przedostania się na teren Galicji został aresztowany przez Austriaków a Czengiere ogłosił swoje zwycięstwo i koniec powstania na kielecczyźnie, otrzymując w nagrodę od władz gubernialnych stopień generała dywizji.

W trakcie tej bitwy poległo około 600 ludzi, po połowie Polaków i Rosjan. W walkach uczestniczył też młody Adam Chmielowski, późniejszy brat Albert.

W 1973 roku, w 110 rocznicę bitwy, ustawiono pamiątkowy obelisk a w każdą rocznicę odbywają się manifestacje patriotyczne połączone z rekonstrukcją przebiegu bitwy, wykonywaną przez grupy historyczne.

Jakubowice - nazwa wsi pochodzi od imienia Jakub. Dawniej Iacubouicze (1416), Jakubowycze (1508). Wspomiana też przez Długosza. W pobliżu wsi znajdują się pokłady gipsu i kamienia budowlanego. Łabędź, dawna kolonia wsi, była osadą fabryczną tamtejszej dużej wytwórni cykorii. Przy drodze z Działoszyc do Łabędzia napotkamy wąwóz z unikatową roślinnością. Kolonię opisał Adolf Dygasiński w powieści Von Molken.

Kije - nazwa miejscowości wywodzi się od osobowej nazwy Kij. W średniowieczu zapisywało się ją jako: Ki, Kye albo Kyge. Najstarsze dokumenty mówiące o miejscowości pochodzą z XII w. Przed 1166 rokiem Henryk Sandomierski nadał szpitalowi Joannitów w Zagości prawo łowienia bobrów w Małogoszczy i w Kijach. Kazimierz Sprawiedliwy ok.

1170-75 przeniósł czterech dziesiętników z Kij do Zagości. W 1198 roku wojewoda mazowiecki Żyra nadaje klasztorowi Bożogrobców w Miechowie wieś położoną „prope Kye” (blisko Kij).

Przypuszcza się że Kije były w pierwszej połowie XII w. kasztelanią. Wtedy to, w latach 1145-66, książę Henryk Sandomierski ufundował pierwotny kościół murowany będący ośrodkiem dekanatu. Po 1175 roku jednakże Kije przeszły w prywatne ręce i kasztelanię przeniesiono do pobliskiego Czechowa.

Kościół pw św. św. Piotra i Pawła, pierwotnie romański, po przebudowie w 1 poł. XVII w. jest obecnie wczesnobarokowy. Z bryły romańskiej do naszych czasów zachowały się ściany prezbiterium z widocznym, rozglifionym okienkiem i zachowanym romańskim portalem z gotyckim herbem Strzemię. Wyposażenie kościoła jest rokokowe i pochodzi z II połowy XVIII w. Tradycja przypisuje fundację kościoła Piotrowi Włostowicowi.

Przy kościele od XVI do XVII w. była prowadzona szkoła parafialna i przytułek szpital dla ubogich.

Jan Długosz w swoich Rocznikach przekazuje informację o wykorzystywaniu jako ornat płaszcz Wielkiego Mistrza Zakonu, poległego w bitwie grunwaldzkiej, Ulricha von Jungingena. Płaszcz ten ofiarował świątyni uczestnik bitwy, rycerz Mszczuj ze Skrzynna, herbu Łabędź.

Obok kościoła wystawiono w 1789 roku barokową dzwonicę.

Podczas ofensywy styczniowej w 1945 roku kościół został trafiony 12 pociskami. Pociski te widoczne są nadal w fasadzie kościoła i dzwonnicy. Na dzwonnicy znajduje się uratowany przed hitlerowskim okupantem dzwon. Gdy Niemcy zażądali oddania trzech dzwonów do przetopienia, jeden z nich zakopano a oddano w zamian sygnaturkę, aby sztuki się zgadzały.

W XIX wi. proboszczem w Kijach był etnograf i archeolog, ksiądz Władysław Siarkowski, autor licznych prac na temat Ponidzia. Dbał on o zachowanie miejscowych zwyczajów, między innymi spowiadał tylko ludzi ubranych w strój ludowy.

Podczas powstania styczniowego walczył tutaj dowódca oddziału partyzanckiego Jan Newlin Mazaraki. Poległ wtedy i został pochowany na miejscowym cmentarzu Węgier Erdedy. Pochowano tu też 13 partyzantów poległych w starciu pod Umianowicami.

Kliszów - nazwę „Clissow” wymienia dokument z 1405 roku. Pochodzi ona od staropolskiej nazwy osobowej Klisz. Wg. Jana Długosza była to wieś szlachecka.

Możemy tu obejrzeć pobojuwisko największej z bitew wojny północnej. W lipcu 1702 roku starła się tu 20-tysięczna armia szwedzka pod dowództwem Karola XII z wojskami saskimi (ok. 21 tysięcy żołnierzy), dowodzonymi przez Augusta II Sasa. To tutaj odbyła się ostatnia szarża husarii dowodzonej wtedy przez hetmana wielkiego koronnego Stanisława Hieronima Lubomirskiego. O zwycięstwie Szwedów zdecydował atak na odsonięte z powodu ucieczki Lubomirskiego skrzydło saskiej armii. Uchodzący z pola bitwy wraz resztkami swej armii August II wycofał się w kierunku Krakowa, pozostawiając działa i cały tabor a nawet swoje osobiste bagaże. Wojska sasko-polskie utraciły w bitwie ok. 2 tysiące zabitych i 1,7 tysiąca rannych, straty szwedzkie to 500 zabitych i 800

ranych. Ksiądz Siarkowski – historyk, archeolog i proboszcz parafii kijowskiej podał, iż na skraju wsi stał drewniany dworek, który w przeciągu zaledwie jednej godziny gościł 3 monarchów: Augusta II, Karola XII i Stanisława Leszczyńskiego.

Kopernia - w dokumentach średniowiecznych wieś pisana jest jako Koporynia, Caporina, Caporyna, a współcześnie używana forma pojawiła się dopiero w XVIII w. Najstarsza wzmianka pochodzi z 1427 roku, kiedy to Anna z Węgleszyna sprzedaje Pińczów wraz ze stojącym tam zamkiem, Kopernią, Wierciszowem i Pasturką biskupowi Zbigniewowi Oleśnickiemu.

5 czerwca 1257 roku, podczas trwającego na błoniach koperskich wiecu, księżę Bolesław Wstydlivy nadał Krakowowi prawa magdenburskie. Fakt ten upamiętnia odsłonięty 2 czerwca 2007 roku pomnik- tablica pamiątkowa.

Domy najstarszej części wioski, ustawione bokiem do wiejskiej ulicy, są od niej odgródzone murkami z kamienia łupanego. Murki te są bielone co roku przez mieszkańców na Wielkanoc.

Kostrzeszyn – nazwa pochodzi od staropolskiego imienia Kostrzesz. Wieś wzmiankowana po raz pierwszy w 1579 roku. W okolicy znajduje się największe wzniesienie na terenie gminy, o wysokości 317 m n.p.m.

Kozubów - nazwa wsi wywodzi się od staropolskiego imienia Kozub. Określenie to oznaczało również starca lub stare zwierzę. Istnienie wsi odnotowują dokumenty z czasów Władysława Łokietka.

25 marca 1794 roku, zaledwie kilkanaście godzin po przysiędze Tadeusza Kościuszki, doszło tutaj do pierwszego starcia zbrojnego wojsk insurekcji. W miejscowym dworze, w którym zatrzymał się na noc, idący z Krakowa na Radom, 300 osobowy oddział ppłk. Łykoszyna, został z rozkazu Naczelnika zaatakowany przez żołnierzy garnizonu pińczowskiego pod dowództwem Ludwika Magneta. Źle przeprowadzony atak spowodował wycofanie się Rosjan ze wsi i przeniesienie ciężaru bitwy na drogę wiślicką. Straty poniosły obie walczące strony. Bardzo ucierpieli też okoliczni mieszkańcy.

U stóp Góry Byczowskiej w 1969 roku odsłonięto pomnik wzniesiony dla uczczenia partyzantów ziemi pińczowskiej.

Krzyżanowice - nazwę swą wieś wywodzi od właściciela - nieznanego bliżej Krzyżana i ma średniowieczną metrykę. Kazimierz Wielki, 31 grudnia 1367 roku, nadał w Krakowie Krzyżanowicom prawa miejskie.

Jest to dawna osada flisacka, skąd wyprawiano się łodziami do Wisły i dalej aż do Gdańska. Podobno została założona przez jeńców tatarskich.

W XII w. Jaksza z Miechowa ufundował tu pierwszy kościół, nadany potem norbertankom, z pojawieniem których powstał tu pierwszy klasztor, zniszczony w czasie najazdu Tatarów w 1241 roku. Kościół i klasztor ufundowane zostały ponownie przez Bolesława Wstydliwego, zaś Kazimierz Wielki nadał przywilej lokacji miasta na prawie

środkim. Nie przyczyniło się to jednak do rozwoju miasta. Związane z Krzyżanowicami norbertanki w 1415 roku przeprowadziły się do Buska a ich miejsce zajęli norbertanie. Konwent ich uległ kasacji w 1819 roku a zdewastowane budynki klasztorne z czasem rozebrano. Wcześniej spaleni uległ kościół (1789), na miejscu którego wzniesiono nowy – pw. św. Tekli, ufundowany przez ówczesnego proboszcza, ks. Hugo Kołłątaja a kryjący w sobie pozostałości poprzedniej świątyni. Architektem tej jednej z najpiękniejszych w Polsce świątyń klasycystycznych był Stanisław Zawadzki.

Wewnątrz zwracają uwagę 3 obrazy malowane przez Franciszka Smuglewicza, przedstawiające Boga stwarzającego, nauczającego i nagradzającego. Ołtarz główny przedstawiający „Stworzenie świata”, nawiązuje do malowideł Kaplicy Sykstyńskiej; widzimy na nim powołanie do życia Adama. Do postaci nagiego Adama pozował mistrzowi sam Hugo Kołłątaj. Kościół św. Tekli ma podobno połączenie podziemnym korytarzem z Wiślicą.

Na dominującym nad wsią wzgórzem św. Leonarda, u podnóża którego rozlokował się mały, wiejski cmentarz, położony jest Rezerwat Krzyżanowice.

Podczas okupacji hitlerowskiej wieś była obiektem kilkudziesięciu nocnych napadów zbrojnych, w czasie których doszczętnie ograbiono miejscowy dwór.

Mieści się tu siedziba dyrekcji Parków Krajobrazowych Ponidzia, umieszczona w budynku dawnej szkoły.

Ksawerów - nazwa wsi osobowa, pochodzi od imienia Ksawery. Przed 1939 była kolonią zamieszkałą przez Żydów. Znajdowała się tutaj fabryka świec i mydła.

Kwaszyn - nazwa wsi wywodzi się od nazwy osobowej Kwas. W dokumentach 1470-80 pisana jako Quaszin. Długosz wspomina o niej jako o własności biskupów krakowskich i proboszczów sandomierskich.

Leszcze - pochodzenie nazwy wsi nie jest jednoznaczne. Może pochodzić od nazwiska właściciela – Leszcz - lub gatunku ryby występującej w pobliskiej Nidzie lub w stawach hodowlanych, założonych jeszcze przez Hugo Kołłątaja. Najstarsze wiadomości o Leszczach pochodzą z 2 połowy XVIII w., gdzie wspomniane są jako dobrze zarządzany folwark proboszcza Hugona Kołłątaja.

17-18 marca 1863 roku, po stoczony na łąkach chroberskich bitwie z dużym oddziałem korpusu powstańczego Mariana Langiewicza i utracie przez Polaków wozów z prowiantem, kwaterowały na folwarku wojska rosyjskie pułkownika Czengierego i majora Bentkowskiego. Siedem rot piechoty, ponad dwa szwadrony dragonów, 120 kozaków i cztery działa. Świętowano zwycięstwo zdobyczym powstańczym prowiantem by rano wyruszyć w kierunku Zagości w poszukiwaniu wojsk powstańczych.

Lipnik - nazwa pochodzi od określenia gaju lipowego. W XV w. wioska nazywała się Lippa, na początku XVI w. Lypnyky, a nieco później przyjęła już współczesną nazwę Lipnik. Jan Długosz wymienia dwóch niezależnych właścicieli: Zawiszę herbu Ołobok i

Rafała herbu Leliwa.

Lipówka - nazwa pochodzi od świata przyrody. Wieś pojezuicka wspomniana w 1787 roku.

Marianów - nazwa wywodzi się od imienia Marian. Poświadczona w 1885 roku. W XIX w. był to folwark należący do majątku Szyszczycy.

Marzęcin - nazwę wieś wywodzi od średniowiecznego imienia Marzęta. Długosz wspomina o niej jako o będącym własnością księżęcą folwarku- przysiółku Bogucic. W XIV w. Marzęcin przeszedł w ręce rycerskiego rodu Jelitczyków. Dokumenty wspominają jako właścicieli Dziwisza, jego synów Tomasza i Floriana, potem znów Floriana, Jana i w końcu Klemensa Marzęckiego, wymienionego w 1504 roku.

W Marzęcinie urodziła się i wychowywała Sabina z Gostkowskich Grzegorzewska (1808-1972), żona Aleksandra Grzegorzewskiego, jednego z trzech członków powołanego w czasie powstania krakowskiego Rządu Narodowego, pamiętnikarka. W wydanych w „Bibliotece Warszawskiej” pamiętnikach opisuje rodzinną wieś, jej koloryt i mieszkańców.

Michałów – nazwa pochodzi od imienia Michał. Kroniki w 1410 roku zanotowały Mikołaja z Michałowa jako jednego z dowódców pod Grunwaldem. W 1657 roku we wsi przebywał Stefan Czarniecki. Od XVII w. wieś należała do rodziny Dembińskich.

Parafia tutejsza została ufundowana prawdopodobnie w roku 1375 lub 1385 przez Dobiesława, kasztelana krakowskiego oraz Jacussiusa, jego brata, ówczesnego stolnika krakowskiego. Pierwotny kościół był drewniany, zaś od XV w. zastąpiono go murowanym. Obecny kościół pw. św. Wawrzyńca wzniesiono w 1853 roku w stylu późnoklasycystycznym. W ołtarzu głównym znajduje się obraz „Śmierć Św. Franciszka” z II poł. XVIII w., przypisywany Franciszkowi Smuglewiczowi lub Szymonowi Czechowiczowi.

Od 1953 roku funkcjonuje tu Stadnina Koni Michałów, zajmująca się hodowlą koni czystej krwi arabskiej. Jest to największa w Polsce i jedna z większych na świecie stadnina koni tej rasy.

Miernów – nazwę wsi wywodzi się od określenia mierny – słaby. Wieś Myernów po raz pierwszy wspomniana jest w 1470 roku. Długosz wspomina, iż była to wieś królewska.

Młodzawy Małe - nazwę wieś wywodzi od osoby właściciela, którym był niejaki Młodz. W dokumentach możemy spotkać nazwy: Młodzów, Młodzewi, Młodzewy, Młodzowy, Młodzawa, Młodzowy i wreszcie Młodzawy.

Kościół pw. Świętego Ducha i Matki Boskiej Bolesnej ufundowany został w latach 1716-20 przez podczaszego braclawskiego Michała Kępskiego i jego żonę Teresę. Architektem był najprawdopodobniej Kacper Bażanka.. Ostatecznie wykończony kościół po 1740 roku odnawiano w latach 70 XVIII w. i w wieku XIX-tym. Późnobarokowa bazylika trójnawowa z transeptem, wykonana została z kamienia pińczowskiego. Do lat 30-tych XIX

w. kościół wieńczyła imponująca kopuła. Nad zakrystią mieszczą się pomieszczenia dawnego skarbcza. Okazała fasada zachodnia zdobiona jest figurami Chrystusa Salwadora, którego flankują figury stojącego z lewej św. Jana Kantego i z prawej św. Stanisława. Do świątyni wchodzimy przez monumentalne główne drzwi żelazne, lub jedne z dwu bocznych wzmocnionych skośną kratą. W nawie głównej znajduje się sklepienie kolebkowe z lunetami, pomiędzy arkadami stoją posągi apostołów. Nawy boczne utworzono z połączonych kaplic nakrytych eliptycznie. Ołtarze znajdujące się w nich wykonano w 1745 roku w stylu regencji. Powstały one w pińczowskim warsztacie majstra Wacława Beranka a malarzem większości z nich był Andrzej Radwański. Późnobarokowy ołtarz główny, wykonany w krakowskim warsztacie Macieja Kruszyny w 1745 roku, zawiera w sobie uznany w 1680 roku za cudowny obraz Matki Boskiej Młodzawskiej w srebrnej sukience, dzięki czemu do sanktuarium przez wieki wędrowali liczni pielgrzymi. W świątyni widoczne są epitafia Wielopolskich, między innymi margrabiego Aleksandra Wielopolskiego, czołowego polskiego polityka XIX wi., pragnącego wzmocnić pozycję Polski poprzez reformy administracyjne i oświaty, zwolennika ugody z carem. Jako przeciwnik walki zbrojnej był inicjatorem branki, mającej powstrzymać wybuch powstania styczniowego. W kryptach kościoła znajduje się rodowa nekropolia tego rodu a w krypcie pod prezbiterium umieszczono późnobarokowy sarkofag Józefa Władysława Myszkowskiego (zm. 1727), przeniesiony tu z ufundowanego przez niego a nie istniejącego już klasztoru w Kamedulach. W zakrystii znajduje się podobno żelazna skrzynia z XVIII w. z 11 zamkami. Według legendy za pieniądze z tej skrzyni, wyoranej na pobliskim polu, wybudowano młodzawski kościół.

Teren kościelny, otoczony murem ze stacjami drogi krzyżowej, otwiera brama-dzwonnica z 1779 roku. 500 metrów na południe od kościoła znajduje się stojący przy starej drodze do Młodzaw, tuż przy wysokim lessowym wąwozie, zespół późnobarokowych figur przydrożnych z 1735 roku. Po bokach, w pewnej odległości figur Chrystusa Ukrzyżowanego, ustawiono na postumentach rzeźby Jana Kantego i św. Jana z Nepomuki. To tu według legendy wyorano znajdującą się w zakrystii skrzynię ze skarbem.

Innym wartym zwiedzenia miejscem jest Ogród na Rozstajach, zaprojektowany przez pana Tadeusza Kurczyńę, prywatny ogród botaniczny.

31 VII 1944 roku ponad 100-osobowy oddział Brygady AL Ziemi Krakowskiej stoczył tu walkę ze 150-osobowym oddziałem niemieckim w obronie Partyzanckiej Republiki Pińczowskiej.

Mozgawa – nazwa wsi zalicza się do tzw. nazw przeniesionych; w tym przypadku z nazwy płynącej przez Poniemie rzeczki Mozgawy. Wioska wspomniana w dokumencie z 1242 roku, w którym biskup krakowski nadaje dziesięciny z tej wsi klasztorowi w Staniątkach. W późniejszym czasie włączona do klucza ordynacji Wielopolskich.

Niegosławice – nazwa wsi pochodzi od staropolskiego imienia Niegosław. Zapisywana w kronikach jako Negoslawici oraz Nyegoslawicze. W czasach Jana Długosza należała do Sedziwoja Tęczyńskiego i Mikołaja Złockiego, herbu Półkozic. W XVIII w. jej właścicielami

byli Gołuchowscy.

Niegosławice to miejsce urodzenia pisarza Adolfa Dygasińskiego (1839-1902), piewcy Poniem, autora m.in.: „Beldonka”, „Listów z Brazylii”, „ Godów życia”, licznych noweli i artykułów.

W Niegosławicach, przy wjeździe do wsi od strony Chrobrza, znajduje się pochodząca z XVIII w., jedna z najstarszych w województwie świętokrzyskim, figurka przydrożna.

Nieprawice – nazwa pochodzi od staropolskiego imienia Nieprawic. W 1437 roku w kodeksie dyplomatycznym Polski wspomniany jest Janussius de Neprowycze. W połowie XV w. właścicielami wsi były rodziny Nieprawickich i Czarnockich. Podczas odwrotu wojsk rosyjskich z Krakowa w III 1794 roku, zapisano w pewnym pamiętniku z tamtych czasów: „w Nieprawicach mordowano kto się nawinął”. 9 VIII 1944 roku, w czasie bojów o Partyzancką Republikę Pińczowską, I Brygada AL rozbiła we wsi oddział armii niemieckiej.

Orkanów – dawniej wieś nazywała się Parszywka. W 1946 roku zmieniono jej nazwę dla uczczenia pisarza i działacza ludowego Władysława Orkana.

Pasturka – nazwę swoją bierze od nazwy osobowej Pastur czy też Pasturz. W dokumentach wymieniana też jako Pasturow, Paszczorka i Paszczurka. Wspomniana w dokumencie z 1176 roku, w którym arcybiskup gnieźnieński wymienia wsie płacące dziesięciny dla klasztoru cysterskiego w Sulejowie. Mieszkał tu faktor zarządzający częścią gospodarstw ordynacji pińczowskiej. Na północ od wsi, w sosnowym lesie, przy piaszczystej drodze stoją 2 drewniane krzyże. Ustawiono je na mogile mieszkańców wioski umarłych w czasie przechodzącej tędy w XIX wieku zarazy.

Pawłowice – nazwa wsi pochodzi od imienia Paweł. Wieś wymieniona po raz pierwszy w 1579 roku w spisie poborowym powiatu ksiąskiego. W początkach XVIII wieku wieś należała do rodziny Wodzickich. Podczas wydobywania złóż piasku odkryto tutaj cmentarzysko kultury łużyckiej. Znalezione groby z 1100-900 p.n.e. stały się początkiem odkrycia 31 stanowisk archeologicznych, ukazujących potężny kompleks osadniczy funkcjonujący tutaj od czasów kultury trzynieckiej, poprzez kolejne fazy kultury łużyckiej, kulturę pomorską, jak również kulturę przeworską z okresu późnorzymskiego.

Pełczyska – nazwa pochodzi od staropolskiego wyrazu pełk, które oznaczało miejsce obozowania wojska. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1224 roku, gdy na wiecu Księstwa Krakowskiego Leszek Biały przekazuje część wsi biskupowi krakowskiemu. Pierwszym znanym z imienia mieszkańcem wsi był Klemens z Pełczysk, syn Jędrzeja, który poległ w 1241 roku w walkach z Tatarami pod Legnicą. Na górze Zawinnicy, zwanej też Olbrycht, znajdował się zamek, w którym w 1304 roku kwaterował Władysław Łokietek w czasach toczonych przez niego walk z Wacławem II Czeskim. Zamek został zniszczony podczas potopu szwedzkiego. Na górze tej też archeolodzy odkryli pozostałości

kamieniołomu z XI i XII wieku.

Na wyniosłej skarpie stoi wzniesiony w I połowie XVIII w., z fundacji kasztelana wołyńskiego Jana Pawła Peplowskiego, kościół św. Wojciecha. Wyposażenie świątyni jest rokokowe. W ołtarzu głównym z figurami św. Piotra i Pawła znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem w srebrnej sukience i rokokowych koronach.

W 2001 archeolodzy z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Warszawskiego odkryli w okolicy osadę z II wieku p.n.e. oraz ślady osadnictwa celtyckiego na tych terenach.

Pierocice - nazwa wsi wywodzi się od imienia Pirota, Piroz, Piruta. W dokumentach z 1373 roku występuje jako Pirocicz. W XV w. wieś pisano jako Piroczicze. Dziedzicami byli Czyżowscy i Dziekanowscy. W 1581 roku wieś należała do Jana Szilnickiego i Pawła Pirockiego. Wokół wsi zachowały się dwa kopce prasłowiańskie. W Pierocicach stoi na wzniesieniu parterowy dworek z XIX w, należący niegdyś do dziedziców Osuchowskich.

Pińczów – początkowo był osadą górniczą, związaną z istniejącym tu od XII w. kamieniołomem wapienia. Nad bezpieczeństwem osady czuwał mały gród obronny, zniszczony najprawdopodobniej w 1241 roku podczas najazdu Tatarów. Potem, w I połowie XIV w. w tym miejscu zbudowano gotycki zameczek, u stóp którego powstała osada nazywana Piandziczowem. W 1424 roku stała się ona własnością rodu Oleśnickich. Rozbudowali oni Pińczów, ufundowali w nim klasztor pauliński a na szczycie góry zamkowej powstał godny ich pozycji, imponujący gotycki zamek. W 1428 roku wystarali się również o prawa miejskie dla osady.

Na karty ogólnopolskiej historii wkroczył Pińczów za czasów Mikołaja Oleśnickiego. To wtedy, korzystając z jego protekcji, do miasta zaczęli zjeżdżać różnego rodzaju innowiercy. W 1550 roku wypędzono z miasta Paulinów a w opuszczonym kościele założono zbór kalwiński. Wtedy to w budynkach klasztornych powstało słynne w całej Europie gimnazjum, które nazywano Akademią a sam Pińczów Atenami Polskimi. Rektorem tego gimnazjum był między innymi bliski współpracownik Jana Kalwina – Piotr Statorius. Opracował on w Pińczowie podręcznik do nauki gramatyki języka polskiego, wydany w 1568 roku w Krakowie oraz wprowadził naukę nowego przedmiotu – historii.

W latach 1558-62 Daniel z Łęczycy prowadził w mieście drukarnię publikującą książki i pisma ulotne przedstawicieli reformacji. Swoje dzieła drukował tu między innymi Andrzej Frycz Modrzewski. Dokonano tutaj przekładu Biblii na język polski. Przeszła ona do historii literatury polskiej jako Biblia Brzeska (od miejsca wydania), lub Radziwiłłowska (od fundatora prac). 22 razy w mieście obradowały synody innowiercze.

W 1586 roku miasto zostało wykupione przez biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego, który w zdecydowany sposób rozpoczął zabiegi przywracające Pińczów na łono kościoła katolickiego. Do opuszczonego przez innowierców klasztoru powrócili Paulini a słynne gimnazjum przekształcono w szkołę parafialną. Spadkobiercami biskupa byli bracia Zygmunt i Piotr, którzy około 1597 roku uzyskali adopcję od książęcego rodu Gonzagów z Mantui, przyjmując ich herb i nazwisko a papież Klemens VII nadał im tytuł margrabiów na Mirowie. Ostatecznym potwierdzeniem pozycji rodu stała się wydana w

1601 roku zgoda sejmu Rzeczypospolitej na utworzenie ordynacji.

Myszkowscy rozbudowali gotycki zamek Oleśnickich we wspaniałą manierystyczną rezydencję a w 1592 roku Zygmunt Myszkowski założył Nowe Miasto Mirów. Korzystając z protektoratu margrabiów Gonzaga-Myszkowskich, do miasta i założonej obok specjalnie dla nich kolonii, zaczęli przybywać kamieniarze włoscy. W mieście mieszkali również Szkoci, Francuzi, Niemcy i Żydzi.

Po śmierci margrabiego Józefa Władysława, ostatniego z rodu Gonzagów-Myszkowskich, ordynację przejął ród Wielopolskich. Zaangażowanie w insurekcję kościuszkowską spowodowało upadek miasta, które po trzecim rozbiore Polski wcielono do Austrii, by następnie po Kongresie Wiedeńskim znalazło się w granicach Królestwa Polskiego.

Miasto zostało bardzo zniszczone podczas działań wojennych we wrześniu 1939 roku a latem 1944 roku współpracujące ze sobą oddziały partyzanckie wyzwoliły spod okupacji niemieckiej obszar o powierzchni 1000 km². Obszar ten, który przeszedł do historii jako Partyzancka Republika Pińczowska, rozciągał się od Pińczowa do Działoszyc oraz od Nowego Brzeska do Nowego Korczyna.

W mieście warto zobaczyć zespół klasztoru i kościoła popaulińskiego. W czasach Mikołaja Oleśnickiego funkcjonowało tu słynne gimnazjum protestanckie a w latach 1647-50 przeorem w klasztorze był ksiądz Augustyn Kordecki, który później zasłynął jako bohaterski obrońca Jasnej Góry. Obecna bryła przylegającego do klasztoru kościoła pw. św. Jana Ewangelisty pochodzi z I połowy XVII w., kiedy to cały zespół budynku przebudowano w stylu manieryzmu. Z pierwotnej fundacji biskupa Oleśnickiego zachowała się gotycka kruchta zachodnia, z widocznym na zworniku sklepienia krzyżowo-żebrowego herbem Dębno. Zwraca tu uwagę również późnorenesansowy nagrobek „żony arianina” - Anny z Łaszczów Jakubczykowej, zmarłej w 1618 roku mieszkanki pińczowskiej oraz jej synów Jana i Jacka. Gotyckie ślady świątyni dostrzec możemy również w nawach bocznych kościoła, posiadających sklepienia kolebkowo-krzyżowe. Świątynia ma w dużej mierze jednolite, późnobarokowe wyposażenie, powstałe w latach 40-tych XVIII w. W wystroju kościoła wyróżniają się XVII-wieczne, rozłożone na bokach prezbiterium popaulińskie stalle i manierystyczna stiukowa dekoracja sklepień. Na zachodniej, wczesnobarokowej fasadzie świątyni, widzimy imponujący herb margrabiów Gonzaga-Myszkowskich a stojąca przy kościele dzwonnica zawiera w sobie 3 gotyckie dzwony.

Pałac Wielopolskich znajdujący się przy ulicy Piłsudskiego, zbudowany został w 1789 roku w stylu klasycystycznym przez architekta Franciszka Naxa. Jego elewację dekorują wykonane w technice stiuku dekoratorskiego herb margrabiego Franciszka Wielopolskiego, orzeł oraz sceny mitologiczne. Po obu stronach schodów prowadzących na ganek ustawiono na postumentach rzeźby przedstawiające rzymską boginię wiosny i kwiatów – Florę oraz boginię owoców – Pomonę. Po ich bokach widnieją 2 wazy klasycystyczne. W narożu okalającego pałac parku znajduje się XVI-wieczna manierystyczna baszta, której autorstwo przypisywane jest włoskiemu kamieniarzowi Santi Gucciemu. Założył on w Pińczowie manufakturę, wykonującą detale i zdobienia kamieniarskie dla wielu pałaców Rzeczypospolitej. W nadprożu górnego portalu

balkonowego widoczny jest herb Jastrzębiec Myszkowski. Baszta ta jest ostatnią z czterech, wieńczących naroża dawnego ogrodu w stylu włoskim, rozciągającego się u podnóża zamku pińczowskiego.

Synagoga stara – w 1594 roku margrabia Zygmunt Myszkowski wydał zgodę na budowę bożnicy, którą ukończono w 1609 roku. Widoczna tu dekoracja malarska, wykonana przez Szabtaja, syna Awrahama, uznawana jest za jedną z najstarszych zachowanych w Polsce. Układ synagogi stanowią: prostokątny pułesz - przedsionek, który był miejscem obrad zarządu gminy, posiedzeń sądu oraz miejscem spotkań i modlitw bractw religijnych, przylegająca do niego od wschodu niewielka sala kahalna i od południa duża sala męska, z zachowanym od wschodu manierystycznym aron ha-kodesz (ołtarzem-wnęką, gdzie przechowywano zwoje Tory). W sali męskiej, wysoko na północnej ścianie, widzimy 3 otwory okienne znajdującego się nad przedsionkiem babińca a na ścianie wschodniej zwracają uwagę wykonane w 2005 roku 2 witraże autorstwa Jacka Nowaka, przedstawiające setki twarzy. W ogrodzenie wokół synagogi wmurowano fragmenty zabytkowych macew z pińczowskich cmentarzy. Mur ten jest pomnikiem Pamięci o Holokauście pińczowskich Żydów.

Klasztor Reformatów został ufundowany na Mirowie w 1587 roku przez biskupa krakowskiego Piotra Myszkowskiego. Budynek pierwotnie miał być kolegiatą ale margrabia Zygmunt Myszkowski przeznaczył go dla sprowadzonych w 1605 roku, z Rzymu, zakonników zreformowanego zakonu franciszkanów obserwantów, których w Polsce nazywano reformatami. Zakonnicy nie przebywali w Pińczowie długo. Po 5 latach, na skutek nacisków nieprzychylnych im bernardynów, musieli odejść udając się na Morawy. Świątynia przez pewien czas stała pusta i dopiero margrabia Stanisław Kazimierz Myszkowski w 1683 roku ponownie sprowadził tu reformatów, fundując dla nich klasztor. Po upadku powstania styczniowego klasztor zamieniono na etatowy. Do takich klasztorów byli kierowani zakonnicy z innych klasztorów, w których władze carskie zakazały przyjmować chętnych do nowicjatu a liczba starszych wiekiem zakonników była już tak mała, iż nie byli oni w stanie opiekować się klasztornym majątkiem. Ostatni mirowski franciszkanin zmarł w 1910 roku a zabudowania klasztorne przejęto i utworzono w nich miejski szpital. W 1928 roku franciszkanie znów wrócili do Pińczowa. Kościół klasztorny pw. Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny jest jednonawową, późnorennesansową budowlą, z dobudowanymi po obu stronach nawy kwadratowymi kaplicami – od północy św. Jana z Nepomuki a od południa Pana Jezusa (dawniej św. Anny). Do świątyni wchodzimy przez dobudowaną w 1701 roku małą, kwadratową kruchtę. Wystrój kościoła, pochodzący z I połowy XVIII w., jest skromny, nawiązujący do ducha reguły zakonów żebraczych św. Franciszka. Za barokowym ołtarzem głównym znajduje się oratorium zakonne a w ołtarzu bocznym cudowny obraz Matki Boskiej Mirowskiej z II połowy XVII w. Obraz pochodzi z kaplicy zamkowej a został, według tradycji, przywieziony z Rzymu przez margrabiego Zygmunta Myszkowskiego. W wystroju wnętrza oraz na elewacji zachodniej kościoła zwracają uwagę kartusze herbowe z Jastrzębcem – herbem fundatorów. Budynek klasztorny składa się z 3 skrzydeł połączonych ze sobą kruzgankami.

Dom Ariański, nazywany też Drukarnią Ariańską, stoi w narożniku dawnego mirowskiego rynku. Wzniesiony na przełomie XVI i XVII w. wyróżnia się renesansową boniowaną elewacją oraz interesującymi portalami – drzwiowym i okiennymi, zdobionymi sentencjami łacińskimi.

Zespół cmentarzy, z cmentarzem parafialnym, na którym znajduje się zespół najstarszych zachowanych na Ponidziu nagrobków oraz cmentarz wojenny 1914-18, na którym pochowano 497 żołnierzy armii rosyjskiej, 432 austro-węgierskiej i 9 niemieckiej.

Nad Pińczowem, od strony wschodniej, góruje renesansowa kaplica św. Anny. Jest to pierwsza w Polsce wolnostojąca świątynia kopułowa na planie kwadratu, przeznaczona wyłącznie do celów kultowych. Powstała w 1600 roku dzięki fundacji margrabiego Zygmunta Myszkowskiego i miejscowego Bractwa Świętej Anny. Architektem był wspomniany już Santi Gucci. Do kaplicy wchodzi się przez małą kruchtę, nakrytą podobnie jak sama kaplica, kopułą z latarnią. Wokół kaplicy widoczne są ślady fortyfikacji bastionowych a samo wzgórze stanowi punkt widokowy na całą dolinę Nidy.

Podłęże – nazwa pochodzi od słowa łęg (ług), oznaczającego obszar podmokły, bagienny lub zalewany wodą pobliskiej rzeki. Wieś o metryce średniowiecznej. Wspomniana w dokumencie z 1231 roku jako Podluze, w późniejszych latach pisane jako Podlanze, Podlansze i w końcu Podłęże. Początkowo wieś rycerska a od 1447 roku należąca do paulinów pińczowskich. Wieś należała do zakonu do 1819 roku, kiedy to klasztor pińczowski zlikwidowano a wieś przejął Skarb Państwa.

Probołowice – nazwa pochodzi od staropolskiej nazwy osobowej Proboło. W XIII w. wieś wspomniana jako Probolowycze. Pierwszym znanym proboszczem był Wiesław z Probołowic. Długosz wspomina o wsi jako wsi rycerskiej, należącej do Piotra Gnoińskiego herbu Rak. W tym czasie funkcjonował tu dwór rycerski.

Około 1500 roku wybudowano tu drugi kościół. W czasach reformacji, w XVI i XVII w. oba miejscowe kościoły zamieniono na zbory.

We wsi dziś znajduje się drewniany kościółek pw. Św. Jakuba Apostoła. Kościół wspomniany był już w 1326 roku. Obecny drewniany, wybudowany w 1759 roku, jest drugim wystawionym na tym miejscu. Fundatorami byli Magdalena i Jerzy Zagórscy. Kościół ma konstrukcję zrębową, z nawą zbliżoną do kwadratu i zamkniętym wielobocznie niższym od niego prezbiterium. Wyposażenie kościoła jest rokokowe. W bocznym ołtarzu znajduje się cudowny obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, tzw. Probołowskiej, z XVII w. Przy kościele znajduje się drewniana dzwonnica z 1760 roku.

Rezerwat Grabowiec - położony pomiędzy Bogucicami a Gackami, jest rezerwatem typu leśno-florystycznego. Założony w 1956 roku, zajmuje 21,08 ha. Jest to jedyny w Polsce przykład lasu (dębowo-grabowego) wykształconego na płytkich rędzinach gipsowych. Występują tu między innymi chronione: lilia złotogłów, obuwik pospolity, wisienka stepowa, len włochaty, ożota zwyczajna, miłek wiosenny, dziewięciśń bezłodygowy, zawilec wielkokwiatowy, dyptam jesionolistny i wpisany do Czerwonej Księgi kruszczyk

drobnolistny. Zobaczyć tu można też pazia królowej, trzmieła ziemnego, modraszka gniadego oraz między innymi chronione chrząszcze: biegacza złocistego i granulowanego.

Rezerwat Krzyżanowice - położony jest na dominującym nad wsią wzgórzem św. Leonarda, u podnóża którego rozlokował się mały, wiejski cmentarz. Nazwę swoją wywodzi od stojącej tu kiedyś figury tego świętego, która uszkodzona po uderzeniu pioruna została rozebrana przez żołnierzy w 1914 roku.

Rezerwat utworzono w 1954 roku. Zajmuje powierzchnię 18 ha. Jest to rezerwat florystyczny i entomologiczny. Podziwiać tu możemy formy krasowe jak lejki i zapadliska, oraz stepową florę i faunę. Między innymi występuje tu miłek wiosenny, len włochaty, zawilec wielkokwiatowy, dziewięciśń bezłodygowy, sasanka łąkowa, ożota zwyczajna, storczyk krwisty i ostnica włosowata. Można tu usłyszeć śpiew cykad podolskich (*Cicadetta podolica*), zobaczyć motyla modraszka gniadego czy pasikonika. Jest to jedyne miejsce występowania tego owada w kraju.

Rezerwat Skowronno – rezerwat florystyczny powstały w 1960 roku, w okolicach miejscowości Skowronno Dolne. Zajmuje 1,93 ha. Na jego terenie możemy zobaczyć pozostałości XI-wiecznego kamieniołomu wapienia pińczowskiego, stanowisko archeologiczne prehistorycznego grodziska oraz takie gatunki roślin stepowych kserotermicznych jak: chaber pannoński, miłek wiosenny, dziewięciśń popłocholistny, ostnica włosowata, zawilec wielkokwiatowy, pierwiosnek lekarski, wilżyna ciernista i zagrożony wyginięciem ostnica Jana czy wężymord stepowy. Od strony południowej wzniesiono w XVIII w. figurę św. Agaty.

Rezerwat Pieczyska – rezerwat torfowiskowo-leśny, powstały w 1999 roku. Zajmuje 40,84 ha. Na tym silnie podmokłym terenie są chronione zespoły torfotwórcze, znajdujące się na śródleśnych torfowiskach, między innymi unikatowy w Polsce zespół ze znajdującą się na liście zagrożonych turzycą *Davalla*. Inne rzadkie rośliny tu występujące to: podagrycznik, lepiężnik różowy, ostrożeń, kokoryczka, zawciąg pospolity, stokłosa, starzec wodny, wawrzynek wilczyko, kruszczyk błotny, storczyk kukawka, pełnik europejski, skrzyp olbrzymi i goździk piaskowy.

Rezerwat Polana Polichno – utworzony w 1974 roku, niedaleko wioski Betlejem. Zajmuje 9,54 ha. Jest rezerwatem florystycznym, stepowym, obejmującym dużą leśną polanę z fragmentami otaczającego ją starodrzewu dębowego. Występują tu: miłek wiosenny, wisienka stepowa, szczodrzeniec ruski, len złocisty i włochaty, ostrożeń pannoński, chaber pannoński. Spotkamy tu również bardzo rzadki w Polsce storczyk purpurowy i groszek pannoński, który tutaj ma jedyne stanowisko w Polsce.

Sancygniów – dawniej pisany jako Sęczygniew, Sadzignew (1376), Sancygnyew (1470-80), Sancygniew (1787). Pierwszymi właścicielami byli Sancygniowscy herbu Jelita.

Warto zwiedzić tu zespół pałacowy usytuowany malowniczo nad stawem z

utworzoną sztuczną wyspą. Do naszych czasów zachował się powstały w II połowie XVI w, wybudowany dla starosty szydłowskiego Jakuba Sancygniowskiego, mały renesansowy dwór, zbudowany na planie kwadratu, z piętrzem krytym gontem. Dwór kryje w swoim wnętrzu tylko jedną izbę na parterze i jedną na piętrze, do której dostać się można było tylko przez niezachowane do dzisiaj zewnętrzne drewniane schody. W początkach XVII w. pełnił on funkcje zboru ariańskiego a potem dworskiego lamusa i zbrojowni. Od 1917 roku ówczesna właścicielka Sancygniowa, Zofia Deskur, urządziła w jego wnętrzu niezachowane do dzisiaj muzeum.

Kwadratowy budynek wartowni z XVII w. jest pozostałością wznoszonego przez Firlejów (kolejnych właścicieli Sancygniowa) dworu administracyjno -gospodarczego. Zwraca uwagę przylegająca do niego brama wjazdowa z końca XVI w., zwieńczona attyką. Ta późnorenesansowa budowla jest najprawdopodobniej dziełem warsztatu Santi Guccio. W zespole dworskim wyróżnia się duży, wniesiony w 1882 roku, neorenesansowy pałac. Budowla powstała dla uczestnika powstania styczniowego, sybiraka i ówczesnego właściciela majątku – Andrzeja Deskura. Kazał on ozdobić budynek posągami wybitnych Polaków a przy wejściu do pałacu, obok tablicy erekcyjnej, zawieszono także drugą, czystą, na której miano upamiętnić datę wskrzeszenia Polski. Reszty założenia dopełnia park i neorenesansowa brama wjazdowa.

W 1924 roku urodził się tu Andrzej Maria Deskur, wieloletni przewodniczący Papieskiej Komisji d/s Środków Społecznego Przekazu w Watykanie; od 1985 roku kardynał.

Nieco w głębi, nad tym samym malowniczym stawem, wznosi się kościół św. św. Piotra i Pawła, ufundowany w 1400 roku przez sędziego sandomierskiego Piotra Sancygniowskiego. Pierwotny gotycki charakter zachowało prezbiterium. Obecnie, dzięki licznym przebudowom, kościół reprezentuje eklektyczny charakter. Strona południowa kościoła reprezentuje styl neogotycki, w środku w nawie możemy oglądać barokowe sklepienie kolebkowe z lunetami. Z wyposażenia zwracają uwagę późnorenesansowe nagrobki Jakuba i Anny Sancygniowskich, zachowane na południowej ścianie nawy dawne sakramentarium, chrzcielnica oraz portal prowadzący z prezbiterium do zakrystii, które powstały pod koniec XVI w. w warsztatach Santi Guccio. Interesujący jest też znajdujący się w nawie klasycystyczny nagrobek kasztelana czchowskiego Stefana Dembowskiego i jego żony, Ewy z Tarłów, wykonany z czarnego marmuru w 1804 roku oraz znajdujące się w kruchcie epitafium Andrzeja i Ksawerego Deskurów z początków XX w., z symbolicznym przedstawieniem „Ojczyzny nagradzającej i Nadziei na odzyskanie niepodległości”.

Skowronno Dolne – nazwa ma pochodzić od wyrazu skowroda, oznaczającego patelnię, przez co należy rozumieć teren płaski i szeroki. Dokumenty średniowieczne zapisują tę nazwę jako Skowrodlno lub Skowrodno. Przeszło pół wieku temu odkryto tu pozostałości osady należącej do kultury pucharów lejkowatych (okres neolitu, V w p.n.e.). Odnaleziono również ślady grodziska z X w., strzegącego przeprawy przez Nidę i powstałej później osady.

Pierwsza wzmianka o osadzie pochodzi z XII w., gdy arcybiskup gnieźnieński Jan

Gryfita przekazał ją ufundowanemu przez siebie klasztorowi Cystersów w Jędrzejowie. Mnisi założyli tu wówczas kamieniołom, z którego czerpali kamień na budowę swojego klasztoru. W latach 1914-15 przez wieś przebiegała linia frontu. Od marca do maja 1915 walczyła tu I Brygada Legionów, pod dowództwem Józefa Piłsudskiego, która po wycofaniu się Rosjan i sforsowaniu rzeki zajęła wieś.

Skowronno było pierwowzorem Pajęczyna Dolnego, skąd pochodził Andrzej Radek, bohater „Syzyfowych Prac” Stefana Żeromskiego. Adolf Dygasiński opisał Skowronno w swoim „Beldonku” i noweli „Za krową”.

Skrzypiów – nazwa wsi wywodzi się od imienia Skrzyp lub rośliny występującej na wilgotnych polach i terenach podmokłych. W dokumencie z 1399 roku pisana jako Scripow.

Według tradycji w pobliżu skrzyżowania dróg prowadzących do Michałowa i Młodzaw, pod lasem, stał dwór. W latach 1671-76 mieszkał tu Jan Chryzostom Pasek, autor słynnych „Pamiętników”, który dzierżawił majątek od margrabiego Jana Aleksandra Myszkowskiego.

Stawiany - nazwa wsi ma charakter etniczny. Stawianie to ludzie mieszkający pośród stawów. W XV w. Jan Długosz odnotował, że należały one do dóbr klasztornych Bożogrobców z Miechowa. W pobliżu osady odkryto kopiec pradziejowy.

Stawiszce – nazwa pochodzi od staropolskiego imienia Stawisza. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1396 roku, gdzie pisana była jako Stawiszicz. W połowie XV w. należała do rodziny Jastrzębców.

Stępocice - w najstarszych dokumentach z 1339 roku pisane jako Stampocicze. Wieś rycerska będąca w połowie XV w. własnością Mikołaja Okszy.

Sudół - dawny folwark rycerski. W połowie XV w. wieś należała do Sudolskiego herbu Adwaniec. Na gruntach wsi zachowały się pozostałości 2 kopców pradziejowych.

Sypów- w 1778 roku pisana jako Sypow. W XVIII w. osada należała do sołectwa w Dzierążni. Miejscowi chłopcy odrabiali pańszczyznę aż do 1882 roku, chociaż ukaz carski zniósł tę powinność w 1864.

Szarbków – nazwa wsi wywodzi się od nazwy osobowej Sarb, Sarbik lub Sorbek a w dawnych dokumentach pisana jest jako Sarbków lub Sarpkow. W średniowieczu była wsią rycerską, należącą do wojewody sandomierskiego Pakosława Młodszego herbu Awdaniec (zm. 1243), który darował ją klasztorowi norbertańskiemu w Krzyżanowicach.

Szczotkowice – nazwa wsi wywodzi się od staropolskiej nazwy osobowej Szczodrek. Dawniej pisane jako Szczodrkowice, de Scordkouicz (1388), Szczodrcovice (1455).

Dawna własność Ciszewskich i Podlodowskich. Kiedyś funkcjonował tu młyn i kopalnia gipsu. W pobliżu wsi zachował się kopiec z epoki brązu, należący do kultury trzcinieckiej (1500-1300 p.n.e.)

Szyszczyce – średniowieczny folwark rycerski; dawniej Sysycze (1365), Szyszcicze (1478-80). W 1508 roku należały do Jadwigi Lubońskiej. Pod koniec XIX w. właścicielem był hrabia Stefan Dembiński, herbu Nieczuja, który po małżeństwie z księżną Karoliną Czertwertyńską przeniósł się do Borkowic, gdzie w 1909 roku wybudował pałac według projektów Marconiego. We wsi zachowały się pozostałości parku dworskiego.

Szczypiec - nazwa wywodzi się od staropolskiego imienia Szczepa, Szczepok, Szczepko lub słowa szczepać, co oznacza rąbać drewno. Niektórzy też wywodzą ją od szczepienia drzew owocowych. Od Długosza wiemy, że wieś należała do biskupów krakowskich. Od końca XVI do początku XIX w. wieś wchodziła w skład ordynacji pińczowskiej. Później dziedzicem wsi został pułkownik Józef Tysson, oficer powstałych we Włoszech Legionów Polskich Jana Henryka Dąbrowskiego. Na drodze łączącej Szczypiec z Włochami ukazuje się czasem duch wdowy po pułkowniku – hrabiny Tysson, która utonęła w istniejącym tam wtedy stawie, gdy przewróciła się wioząca ją karetą.

Świerczyna – nazwa pochodzi najprawdopodobniej od świerkowych lasów, rosnących tutaj w dużej ilości.

Umianowice - we wczesnym średniowieczu nazwę zapisywano jako Unionowice, Unianowice, Unanowice lub też Unonowice, pod koniec tej epoki- Umyanowycze. Nazwa wywodzi się od nazwy osobowej Union lub Unian.

W maju 1978 roku podczas budowy Linii Hutniczo-Siarkowej archeolodzy odkryli pod Umianowicami stanowisko osady kultury pucharów lejkowatych, z którego wynika że ok. połowy IV tysiąclecia p.n.e. istniała tu mała osada lub obozowisko ludności neolitycznej. Odkryto tu też wczesnośredniowieczną ceramikę.

Umianowice były kiedyś własnością książęcą. W 1254 roku Bolesław Wstydlivy wydał dokument fundacyjny dla klasztoru norbertanek w Krzyżanowicach, w którym jako jedna z posiadłości konwentu znalazła się część Umianowic. Inną częścią Umianowic uposażył książę klaryski zawichojskie w 1257 roku. W czasach króla Jagiełły wieś nadal była własnością klarysek, ale tym razem krakowskich.

Pod koniec lipca 1944 roku na trasie kolejki wąskotorowej, przy moście pod Umianowicami, partyzanci oddziału BCh-AK przygotowali zasadzkę na jadących pociągiem z Chmielnika do Jędrzejowa ok 40-osobową grupę żandarmów i żołnierzy Wehrmachtu. W walce zginęło 12 partyzantów a dwóch zostało rannych. Jednego z nich Niemcy później wytropili i zabili. Polski dowódca otrzymał wcześniej rozkaz odstąpienia ale go zignorował. Partyzanci zostali pochowani na cmentarzu parafialnym w Kijach.

Mieszkają tutaj Dorota Przybysławska-Walijewska i Andrzej Walijewski. Rzeźbiarze, autorzy min. „Pomnika Ziemi” w Wiedniu, portretu Jacqlusa Breła dla Muzeum Figur Woskowych w Belgii, rzeźb o tematyce sakralnej jak „Madonny” na fasadzie Kościoła p.w.

Św. St. Kostki w Warszawie, współautor rzeźb ołtarzowych w kościele w Sokołowie Podlaskim i innych.

Niedaleko Umianowic przebiega najdłuższy w Europie drewniany most kolejowy na palach. Jest tu stacja świętokrzyskiej kolejki dojazdowej (wąskotorowej) - „Ciuchcia Ekspres Poniemie”.

Węchadłów – to nazwa dzierzawcza; pochodzi od słowa węcHADŁO, oznaczającego tego co wACHA, szpiega. Najprawdopodobniej któryś z pierwszych właścicieli wsi miał takie przezwisko. Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą z 1379 roku, zapisywanej wtedy jako Wachadłow.

Stoi tu parterowy dwór ozdobiony ładnym portykiem, flankowany przez piętrowe skrzydła. W 1927 roku, gdy dwór pełnił funkcje sierocińca, dobudowano do niego kaplicę pw. Serca Jezusowego. Obok znajduje się wzniesiony w 1559 roku, przez rodzinę Górskich, zbór ariański. Jest to budowla prostokątna, mieszcząca w swoim wnętrzu 2 pomieszczenia przykryte sklepieniem kolebkowo-krzyżowym i jedno zamknięte stropem belkowanym. Na elewacji zachowała się kamienna płyta z herbem Górskich – Odrowąż, datą fundacyjną oraz datami przebudów. W późniejszych czasach budynek przeznaczono na lamus dworski.

Włochy – są wsią lokowaną w szczerym polu około 1562 roku. Jest to dawna kolonia przybyłych z Włoch mistrzów kamieniarskich, pracujących pod kierownictwem Santi Gucciego. Mikołaj Oleśnicki wyraził zgodę na bezpłatne korzystanie przez osadników dla ich własnych potrzeb z lasów, pastwisk, kamieniołomów, wody. W XVIII w., gdy skończyły się lata prosperity pobliskiego Pińczowa, potomkowie dawnych kamieniarzy zajęli się uprawą roli.

W czasie II wojny światowej w miejscowym dworku AK prowadziła regularne nasłuchy komunikatów radiowych.

We wsi znajduje się interesujący pomnik ku czci ordynata Zygmunta Gonzagi-Myszkowskiego, wybudowany w 1609 roku przez jego poddanego Walentego Kąckiego. Przeczytać tu możemy wierszowaną inskrypcję w języku polskim a pomnik wieńczy herb ordynatów.

Włoszczowice - Nazwa pochodzi od nazwy osobowej Włoszcz, Włost, Włostek. W XIII w. nazwę wsi pisano Vlosthovice lub Wloscowice. W średniowieczu była własnością książęcą. Bolesław Wstydlivy w 1257 roku nadał ją klasztorowi klarysek w Zawichoście. W XV w. wieś należała do klarysek krakowskich. W 1540 roku część wsi była własnością królewską. Zboże i siano odstawiano do spichlerza królewskiego w Bogucicach.

28 VII 1941 roku rozstrzelano w lesie w pobliżu Włoszczowic 13 kobiet z Radomia, które wcześniej przetrzymywane były w więzieniu w Pińczowie. Po wojnie zwłoki ekshumowano i pochowano na cmentarzu Zawieźnienie w Pińczowie, a na miejscu egzekucji ustawiono pomnik.

Mieszkają tutaj Małgorzata i Ryszard Olejnikowie. Małgorzata Olejnik zajęła drugie

miejsce na Igrzyskach Paraolimpijskich w Atlancie w 1996 roku i pierwsze na igrzyskach Paraolimpijskich w Sydney w 2000. W Igrzyskach Paraolimpijskich startowała dwa razy. Ponadto na swoim koncie ma wywalczone drużynowe trzecie miejsce i czwarte w strzelaniu indywidualnym na Mistrzostwach Świata w Stoke Mandeville w Anglii w 1998, pierwsze miejsce w strzelaniu indywidualnym i drugie drużynowo na mistrzostwach świata w Christchurch w Nowej Zelandii w 1999 na Mistrzostwach Europy w Zadhoven w Belgii w 1995 zajęła drugie miejsce. Na mistrzostwach Europy w Zadhoven w 1997 zajęła pierwsze miejsce a na Mistrzostwach Europy w Madrycie w Hiszpanii w 2003 trzecie miejsce indywidualnie i drużynowo.

Mąż - Ryszard Olejnik - to złoty medalista w łucznictwie na Igrzyskach Paraolimpijskich w Atlancie w 1996 w strzelaniu indywidualnym i srebrny w strzelaniu drużynowym. W Igrzyskach Paraolimpijskich startował raz. Ponadto na Mistrzostwach świata w Stoke Mandeville w Anglii w 1998 zajął drużynowe trzecie miejsce, a na Mistrzostwach Europy w Paryżu w 1993 pierwsze miejsce, Halowych Mistrzostwach Europy w Malle, w Belgii w 1993 pierwsze miejsce, Halowych Mistrzostwach Europy w Zadhoven w Belgii w 1995 i 1997 oraz na mistrzostwach Europy w Les Vhise we Francji w 1995 pierwsze i drużynowo drugie miejsca. Ponadto na Mistrzostwach Europy w Spello we Włoszech w 1997 zdobył drużynowy srebrny medal.

Wojśławice – nazwa pochodzi od staropolskiego imienia Wojśław. Pierwsze wzmianki o Wojśławicach pochodzą z wczesnego średniowiecza. Była to wieś rycerska rodu Geraltów. W miejscowości do dziś stoi funkcjonujący młyn drewniany a przez wieś przebiega nieczynna obecnie linia kolejki wąskotorowej z początków XX w.

Wola Chroberska – nazwa pochodzi od Chrobrza. W XV w. była to wieś rycerska, właścicielem był kasztelan krakowski Jan z Tęczyna. W 1579 roku włączono ją do majątku Myszkowskich.

Wola Zagojska, Dolna i Górna – Wolą w średniowieczu nazywano wieś zwolnioną od wszelkich świadczeń. Przywilej ten stosowano przy kolonizowaniu nowych obszarów lub w przypadku klęsk żywiołowych, gdy zniszczone osiedle wymagało pilnej odbudowy. Wola Zagojska u Długosza występuje jako Wolya a w następnym wieku pisana jako Wolia Zagoscza. Była to wieś królewska, oddająca dziesięcinę kościołowi w Zagości.

Wolica – wieś rycerska, powstała w 1398 roku. Od 1408 roku była wsią parafialną. Kroniki w 1598 roku wspominając o stojącym tutaj drewnianym, krytym gontem kościele, podają, iż w tym okresie był stary i spróchniały. 20 VI 1875 roku dodatkowo spadł duży grad, dziurawiąc dach kościelny. Zostały zniszczone uprawy zbóż, zapanował duży głód. Drewniany kościół spłonął w 1887 roku. Wykonaną z ciosu nową świątynię (pw. Wszystkich Świętych) konsekrowano 7 IX 1912 roku. W ołtarzu głównym znajduje się rzeźna Pana Jezusa na krzyżu. Zachował się dzwon z 1814 roku, z wizerunkiem św. Józefa. Drugi z dzwonów zabrali Austriacy w 1914 roku.

Wymysłów – wymieniany w 1787 roku jako folwark.

Zagajówek – nazwa pochodzi od słowa gaj, czyli las. Zagajów to teren położony za lasem. Pierwsza wzmianka o wsi pochodzi z 1579 roku. Wieś nazywała się wtedy Zagajów Mały.

Zagość, Stara i Nowa – nazwa wywodzi się od imienia Zagosta, założyciela bądź właściciela wsi. Możliwe też, że wywodzi się od staropolskiego słowa gost, oznaczającego gąszcz krzaków, który pokrywał wtedy gipsowe wzgórza. Legenda wspomina zabłąkany orszak królewski, który w burzliwą noc został gościnnie przyjęty przez mieszkańców wioski. Wzruszony serdecznością swoich poddanych król uwolnił ich od danin i nadał wsi nazwę Zagoście.

Miejscowość wzmiankowana od XII w., gdy książę Henryk Sandomierski ufundował tu w 1166 roku (według innych źródeł w 1154 roku) klasztor dla Szpitalników Zakonu św. Jana (Joannitów), sprowadzonych tutaj po jego udziale w drugiej krucjacie z Ziemi Świętej. Była to ich pierwsza siedziba w Polsce.

Kazimierz Sprawiedliwy potwierdza w latach 1170-75 nadania brata oraz rozpoczyna budowę kościoła klasztorowego. Zakonnicy zostali usunięci z Zagości w XIV w. a wieś powróciła do domeny królewskiej.

Jednym z dziedziców wsi był Feliks Łubieński (1758-1848), minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego. Jego żoną była Tekla z Bielińskich, poetka opiewająca uroki Poniemia. Gdy zmarła w Krakowie, jej serce wróciło nad Nidę i zostało pochowane w młodzawskim kościele.

Kościół gotycki pw. św. Jana Chrzciciela – swój obecny wygląd zawdzięcza królowi Kazimierzowi Wielkiemu, który w 1353 roku wybudował go zachowując partie murów romańskich, jako ekspiację za utopienie w Wiśle księdza kanonika Marcina Baryczki. Odrestaurowany w 1667 roku, po zniszczeniach potopu szwedzkiego, na początku XX w., w latach 1900-1901, rozbudowany o zachodnią część nawy (otynkowana część kościoła). W romańsko-gotyckim prezbiterium zachowały się XII-wieczne wąskie boczne okna oraz XIV-wieczne sklepienie krzyżowo-żebrowe z widocznym, pierwszym od strony ołtarza zwornikiem przedstawiającym Orła Piastowskiego. Podziwiać też możemy wnętrza arkadowe, ciekawe formy wsporników i portal prowadzący do zakrystii. W nawie przykrytej drewnianym sufitem belkowym zachowały się po bokach łuku tęczowego polichromowane inskrypcje, mówiące o przeprowadzonej w XVII w. odnowie kościoła. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Matki Boskiej Pocieszenia, z II połowy XVII w. Koniecznie zobaczyć trzeba unikatowy fryz arkadowy, obecnie znajdujący się w zakrystii kościoła ale widoczny też od zewnątrz przez szybę w łączniku zakrystii. Fryz ten, przedstawiający mityczne syreny i trytony, jest unikatowym przykładem rzeźby romańskiej w Polsce. Odpowiedników jego możemy szukać jedynie w romańskiej architekturze Lombardii.

Zagórzycy – nazwa wsi wywodzić się może od imienia własnego Zagorza, zagórzycy to również ludzie mieszkający za górą. Dokument z 1356 roku wspomina o wiosce

Zagorzice, stąd funkcjonująca przez długi czas nazwa wsi Zagorzyce. Właścicielami wsi byli między innymi: w II połowie XVIII w. generał, adiutant królewski Adam Kromno-Piotrowski oraz generał Samuel Józef Różycki (1781-1834), uczestnik wojen napoleońskich, dowódca samodzielnego korpusu w powstaniu listopadowym i kuzyn autora naszego hymnu narodowego, Jana Henryka Dąbrowskiego. Wielopolscy włączyli Zagorzice w skład ordynacji pińczowskiej.

Złota – znajdujący się tu drewniany spichlerz dworski z 1719 roku przeniesiony został do Skansenu Wsi Kieleckiej w Tokarni koło Chęcín. Drugi spichlerz, murowany, z elementami kamiennymi, powstał w I połowie XX w. stoi w osadzie do dzisiaj.

W VIII 1944 roku stacjonujący w Złotej oddział SS wymordował co najmniej 160 osób w Złotej i okolicy. W lesie, 2 km od wsi, znajduje się pomnik poświęcony 9 Polakom oraz 5 zbiegłym jeńcom radzieckim zamordowanym przez esesmanów.

PRZEDSTAWIENIE ASPEKTÓW PRAWNO-ORGANIZACYJNYCH ZWIĄZANYCH Z WYTYCZANIEM SZLAKÓW

Szlaki turystyczne, mające być wizytówką regionu i zachętą dla zwiedzających, muszą poza walorami krajobrazu i atrakcyjnością dla ich użytkowników, spełniać warunki związane z wieloma regulacjami prawnymi i kwestiami organizacyjnymi. Z założenia atrakcyjny szlak to taki, który poprowadzi nas ciekawą trasą, umożliwi zobaczenie miejscowych atrakcji, zaznajomi ze specyfiką regionu. Jednak poza tymi aspektami, instytucje wytyczające szlaki muszą także mieć na uwadze konieczność spełnienia wielu wymogów formalnych i prawnych.

Turysta na trasie musi mieć zapewnione bezpieczeństwo, trasa ma być prawidłowo i czytelnie oznakowana, szlaki trzeba systematycznie kontrolować i konserwować, dbać o ich czystość. Obowiązki administratorów i właścicieli szlaków są określane w wielu przepisach prawnych a związane jest to z różną specyfiką terenów, po których te szlaki będą biegały. Mamy tu kwestie własności gruntów, planowania i zagospodarowania przestrzennego, terenów chronionych i ochrony przyrody, korzystania z różnego rodzaju dróg, prawidłowego znakowania tras czy wreszcie kar za niszczenie znaków i obiektów infrastruktury turystycznej.

Szlak turystyczny, w najprostszym ujęciu jest zaproponowaną i wytyczoną w terenie trasą, przeznaczoną do poruszania się po niej turystów. Niezależnie od rodzaju szlaku (rowerowy, kajakowy, samochodowy, jeździecki, narciarski, pieszy (górski lub nizinny; do pieszych zaliczane są również ścieżki dydaktyczne, przyrodnicze i spacerowe)) musi on być odpowiednio przygotowany. Wytyczenie trasy powinno poprzedzić analizy zakładanej jego atrakcyjności dla przyszłych odbiorców. Jest to bardzo ważnym aspektem przyszłego funkcjonowania szlaku – jeśli nie pozostanie jedynie w planach i „na papierze”, powinien cieszyć się dużą frekwencją, która bezpośrednio lub pośrednio pokryje koszty jego wyznakowania i utrzymania. Należy rozważyć kwestie dostępności szlaku dla turystów, jego powiązania z innymi szlakami, stan i rodzaj istniejącej na trasie infrastruktury turystycznej. Już na etapie projektowania zalecane jest uzyskanie opinii a potem zgód stosownych instytucji, właścicieli, zarządców bądź administratorów terenów na wytyczenie i wyznakowanie szlaków.

Dokładna analiza powinna również uwzględnić trasy już istniejące na interesującym terenie – ich rodzaj, gęstość, sposób znakowania, stan techniczny. Z założenia szlaki turystyczne powinny tworzyć spójną sieć, zwłaszcza, że często wchodzi w skład sieci szlaków o szerszym zasięgu – regionalnych, krajowych czy międzynarodowych. Niezależnie od zasięgu, zawsze powinny być oznakowane w jasny i nie budzący wątpliwości sposób – korzystać z nich mają turyści o różnych umiejętnościach i doświadczeniu, w różnych porach roku i warunkach pogodowych. Należy zadbać zarówno o wyznakowanie przebiegu trasy, jak też zapewnienie

odpowiedniej ilości urządzeń informacyjnych – drogowskazy, tablice.

Poniżej przytaczamy za **Instrukcją znakowania szlaków turystycznych PTTK** ogólne zasady prowadzenia szlaków turystycznych.

- szlaki lądowe powinny prowadzić istniejącymi ścieżkami i drogami o nieutwardzonej nawierzchni, a gdy zachodzi konieczność zachowania ciągłości szlaku, odcinek taki po drodze utwardzonej powinien być jak najkrótszy; szlaki rowerowe mogą prowadzić także po drogach o nawierzchni utwardzonej;
- szlak powinien zaczynać się (kończyć) przy przystankach komunikacji zbiorowej, w punktach węzłowych szlaków, przy obiektach PTTK i innych obiektach turystycznych, lub w innych łatwo dostępnych miejscach koncentracji ruchu turystycznego;
- w miastach szlaki powinny zaczynać się przy końcowych, a wyjątkowo pośrednich przystankach komunikacji miejskiej; w mniejszych miejscowościach wszystkie szlaki powinny się schodzić w jednym miejscu;
- szlak powinien przebiegać w sposób logiczny bez niepotrzebnego nakładania drogi oraz być wyposażony w znaki i urządzenia informacyjne;
- szlak nie powinien prowadzić tą samą drogą z innym rodzajem szlaku, np. pieszy z rowerowym lub jeździeckim, chyba że jest to konieczne i nie będzie zagrażało bezpieczeństwu turysty; nie powinien prowadzić wspólnie z innym szlakiem na odcinku dłuższym niż 3 km a także rozwidlać się lub krzyżować ze szlakiem tego samego koloru, także dochodzącym do granicy z terenu innego państwa;
- należy unikać równoległego przebiegu szlaków tego samego koloru w niewielkiej od siebie odległości;
- szlaki powinny być dostępne o każdej porze roku, z wyjątkiem sytuacji szczególnych;
- ścieżki spacerowe w pobliżu większych miejscowości turystycznych i uzdrowiskowych powinny mieć formę pętli;
- ścieżki przyrodnicze i dydaktyczne mogą być wykonywane na zlecenie właściciela lub zarządcy terenu; ich przebieg, treść krajoznawcza i naukowa ustalone są i finansowane przez zleceniodawcę;

Prawidłowe znakowanie prawidłowo wyznaczonego szlaku musi respektować stosowne regulacje prawne. Wyznaczając i prowadząc szlak należy uwzględnić między innymi:

- ustawę z 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz.U. Nr 80, poz. 707 z późn. zm.) - reguluje m. in. kwestie wytyczania tras szlaków;
- ustawę z 28 września 1991 r. o lasach (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 45, poz. 435 z późn. zm.) - określa zasady prowadzenia i znakowania szlaków na terenach leśnych;
- ustawę z 18 lipca 2001 r. – Prawo wodne (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 239, poz.

- 2019) – wytyczanie i znakowanie szlaków wodnych;
- ustawa z 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. Nr 92, poz. 880 z późn. zm.) - tworzenie i znakowanie szlaków na terenach objętych ochroną przyrody;
 - ustawa z 21 marca 1985 r. o drogach publicznych (tekst jedn. Dz.U. 2007 r. Nr 19, poz.115) oraz ustawa z 20 czerwca 1997 r. – Prawo o ruchu drogowym (tekst jedn. Dz.U. z 2005 r. Nr 108, poz. 908 z późn. zm.)
a także wydane na jej podstawie:
 - rozporządzenie Ministra Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z 31 lipca 2002 r. w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz.U. Nr 170, poz.1993),
 - rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 3 lipca 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków technicznych dla znaków i sygnałów drogowych oraz urządzeń bezpieczeństwa ruchu drogowego i warunków ich umieszczania na drogach (Dz.U. Nr 220, poz. 2181),
 - rozporządzenia Ministra Infrastruktury z 23 września 2003 r. w sprawie szczegółowych warunków zarządzania ruchem na drogach oraz wykonywania nadzoru nad tym zarządzaniem (Dz.U. Nr 177, poz. 1729) – akty prawne poruszające między innymi znakowanie rowerowych szlaków turystycznych;
 - ustawa z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (jedn. tekst Dz.U. z 2001 r. Nr 81, poz. 889 z późn. zm.)
oraz wydanego na jej podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (załącznika nr 2, Dz.U. Nr 57, poz. 358); - regulacja kwestii znakowania szlaków górskich oraz warunków bezpieczeństwa na szlakach;
 - ustawa z 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz.U. Nr 12, poz. 114 z późn. zm.) - mówi między innymi o karach za niszczenie znaków turystycznych (samowolne niszczenie, uszkodzanie, usuwanie lub ustawianie znaku turystycznego stanowi wykroczenie podlegające karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny, zgodnie z ustaleniami art. 85 § 1 i 2); istnieje tu również zapis o możliwości orzeczenia przez sąd, na podstawie § 3 powołanego artykułu, obowiązku zapłaty równowartości zniszczonego lub uszkodzonego znaku turystycznego albo obowiązku przywrócenia stanu poprzedniego.

Z punktu widzenia użytkowników tras, jednym z istotniejszych problemów jest prawidłowe, czytelne i zrozumiałe znakowanie przebiegu szlaków. Na chwilę obecną nie istnieją przepisy obligujące właścicieli/administratorów szlaków do konkretnego, ściśle określonego sposobu ich znakowania. Owszem, pewne rozporządzenia określają sposób znakowania np. w pasach dróg publicznych, jednak nie ma aktu prawnego, który regulowałby sprawę całościowo. Niemniej jednak od lat przyjął się i funkcjonuje w powszechnej świadomości sposób znakowania stosowany przez PTTK. Te znaki są

zrozumiałe, rozpoznawalne i czytelne. W związku z powyższym proponuje się aby do wyznakowania tras proponowanych i opisywanych w niniejszym opracowaniu zastosować zasady opracowane przez PTTK. Trasy nie są własnością i nie zostały wytyczone przez PTTK, jednakże sposób znakowania opracowany i stosowany przez Towarzystwo, ze względów opisanych wcześniej, wydaje się najwłaściwszy. Tym bardziej, iż przygotowywane są projekty regulacji prawnych, zmierzających do przyjęcia opracowanego przez PTTK systemu wytyczania i znakowania szlaków turystycznych jako obowiązującego a także przekazanie PTTK zadania ewidencjonowania szlaków, koordynowanie tworzenia szlaków i wreszcie ich monitoringu. W przypadku przekazywania w przyszłości szlaków do administrowania przez PTTK, wyznakowanie tras zgodnie z zaleceniami Towarzystwa znacznie ułatwi to zadanie.

Dla oznakowania opracowywanych szlaków proponowane jest więc przyjęcie zasad określonych w „Instrukcji znakowania szlaków turystycznych” **Polskiego Towarzystwa Turystyczno – Krajoznawczego**, przyjętej Uchwałą nr 170/XVI/2007 Zarządu Głównego PTTK z dnia 21 IV 2007, w sprawie wytyczania, znakowania i odnawiania szlaków turystycznych przez PTTK. Określa ona ogólne zasady zarówno projektowania jak też wykonywania i wreszcie utrzymania szlaków turystycznych.

Do znakowania szlaków, zgodnie z Instrukcją, stosuje się 2 grupy symboli – określające przebieg szlaku oraz informujące i ostrzegające. W zależności od rodzaju szlaku mają one odpowiedni wygląd i kolorystykę określoną w Instrukcji. W przypadku szlaków rowerowych i pieszych (a także ścieżek dydaktycznych, przyrodniczych i spacerowych) stosuje się kolory: czerwony, niebieski, zielony, żółty i czarny (na białym tle); znaki szlaków jezdzieckich są pomarańczowe (na białym tle), zaś kajakowych – czarne na białym tle z granatową obwódką (informacyjne) a w przypadku ostrzegawczych obwódką jest czerwona.

Instrukcja określa zasady umieszczania znaków:

- znak szlaku ma za zadanie wskazać turyście właściwy kierunek wędrowki, potwierdzić słuszność wyboru drogi;
- szlak musi być tak wyznakowany, aby umożliwiał wędrowanie w obu kierunkach;
- znak szlaku musi być umieszczony prostopadle lub skośnie do osi drogi, ścieżki;
- znaki powinny być umieszczane w widocznym miejscu, na kontrastowym tle;
- znak początku (końca) jest pierwszym i ostatnim znakiem szlaku (poza ścieżkami spacerowymi, przyrodniczymi i dydaktycznymi); umieszcza się go bezpośrednio przed pierwszym i za ostatnim znakiem podstawowym;
- na szlakach pieszych, na odcinkach szlaku bez skrzyżowań i rozwidleń, znaki można umieszczać w odległości nie większej jak 200 m jeden od drugiego;
- przejście szlaku przez skrzyżowania i rozwidlenia dróg powinno być tak oznakowane, aby znaki były widoczne dla obu kierunków wędrowania;
- znak skrzyżowania i strzałki mogą być stosowane zamiennie w zależności od sytuacji i możliwości ich umieszczenia w terenie (zaleca się, aby znak skrzyżowania był

umieszczany na obiekcie znajdującym się przed ścieżką, drogą w którą skręcamy, a strzałka była umieszczana na obiekcie znajdującym się za ścieżką, drogą w którą skręcamy);

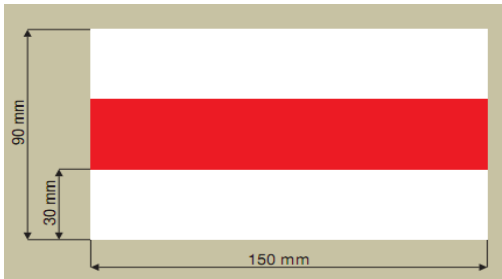
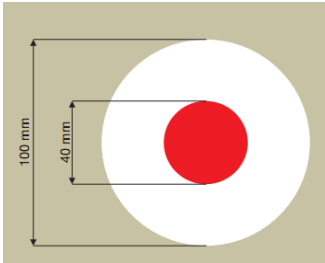
- znaki różnych rodzajów szlaków prowadzące wspólnie należy blokować, o ile ich kształt na to pozwala; w przeciwnym wypadku należy zawsze umieszczać je na tych samych stanowiskach;
- na wspólnym odcinku przebiegu dwóch i więcej szlaków znaki należy zblokować tak, aby paski koloru szlaku były oddzielone pojedynczymi paskami białymi; w znaku zblokowanym kolory umieszcza się od góry w następującej kolejności: czerwony, niebieski, zielony, żółty, czarny;
- na wspólnym przebiegu szlaku pieszego i ścieżki spacerowej znak zblokowany składa się ze znaku ścieżki spacerowej i pod nim znaku szlaku;
- na wspólnym przebiegu kilku szlaków przy skręcie jednego szlaku stosuje się wyłącznie znak zblokowany;
- przy zblokowaniu dwu znaków skrętu, znak zewnętrzny posiada wymiary 180 x 150 mm;
- przy skręcie kilku szlaków stosuje się wyłącznie strzałki;
- w przypadku umieszczania znaku na jasnym tle, cały znak należy obwieść szarym paskiem o szerokości od 10 do 30 mm;
- na cienkich drzewach, tyczkach znak wykonuje się w postaci obrączki;
- przy szlaku biegnącym przez tereny otwarte, gdzie obiekty, na których można umieścić znak są oddalone do 50 m od trasy dopuszcza się umieszczanie znaków na tych obiektach;
- znak sygnalizujący skręt szlaku rowerowego umieszcza się po prawej stronie drogi w odległości 30 – 100 m przed miejscem skrętu szlaku;
- znaki drogowe służące do oznakowania szlaków rowerowych biegnących drogami publicznymi umieszcza się po prawej stronie drogi na typowych do tego celu konstrukcjach nośnych, zgodnie z zasadami zawartymi w przepisach o znakach i sygnałach na drogach, stanowiących załącznik do „Prawo o ruchu drogowym”, za zgodą zarządcy drogi znaki szlaków można montować na istniejących konstrukcjach pod istniejącymi znakami konwencjonalnymi;
- tablice z siecią szlaków i drogowskazy powinny być ustawiane na początku (końcu) szlaku, w węzłach szlaków, przy obiektach PTTK – w miejscach uzasadnionych dużym ruchem turystycznym.

Poniżej przedstawiono oznaczenia poszczególnych rodzajów szlaków turystycznych określonych przez **Instrukcję znakowania szlaków turystycznych PTTK** (opisy przytoczone z Instrukcji).

Szlaki piesze

<p>znak podstawowy</p> <p>prostokątny o wymiarach 90 x 150 mm, składający się z trzech poziomych pasków, przy czym paski zewnętrzne są koloru białego, a pasek środkowy w kolorze szlaku;</p>	
<p>znak początku (końca) szlaku</p> <p>w kształcie koła o średnicy 100 mm w kolorze białym, w środku którego znajduje się koło o średnicy 40 mm w kolorze szlaku;</p>	

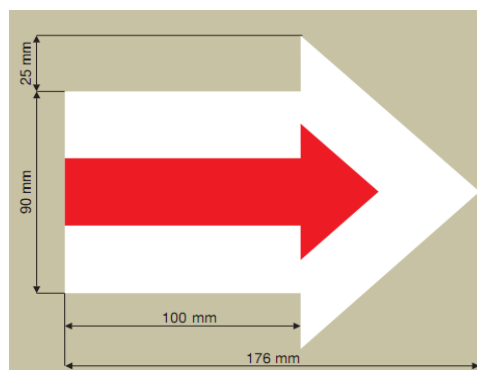
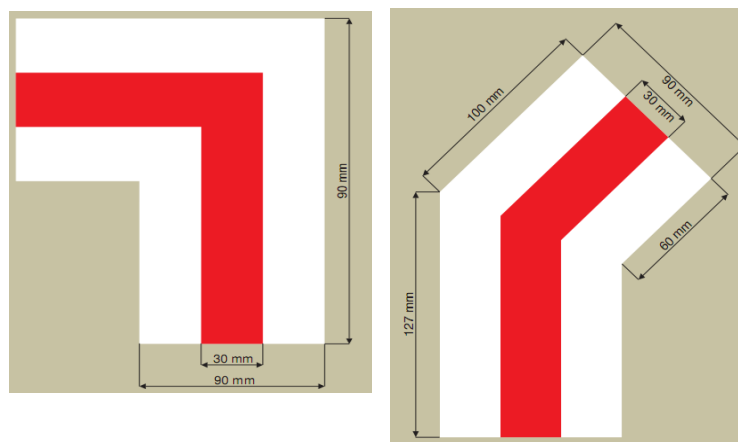
znaki zmiany kierunku szlaków

znak skrętu

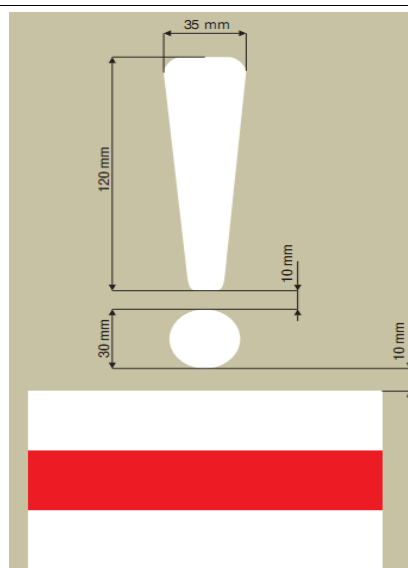
o wymiarach 90/180 x 90/150 mm, składający się z trzech pasków, gdzie zewnętrzne są w kolorze białym, a środkowy w kolorze szlaku i występuje z załamaniem pod kątem 90° i 135°;

strzałka

o wymiarach 90/140 x 176 mm z białym tłem i nałożoną strzałką w kolorze szlaku;

w terenach trudnych orientacyjnie lub celem zwrócenia uwagi turysty na nagłą zmianę kierunku przebiegu szlaku można stosować wykrzyknik w kolorze białym, umieszczany nad znakiem podstawowym;

urządzenia informacyjne szlaku:

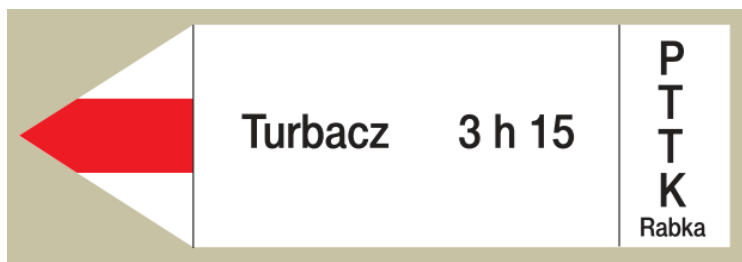
tablica ze schematyczną siecią szlaków

o wymiarach 500 x 700 mm; tło białe z zarysem literackim według wzoru przedstawionego na rysunku dołączonym do instrukcji i kolorowym zaznaczeniem szlaków oraz napisem „PTTK” i nazwą jednostki znakującej, a także z podaniem na odwrocie numeru ewidencyjnego z Centralnej Kartoteki Szlaków PTTK;

drogowskaz szlaku

o wymiarach 150 x 450 mm (w tym strzałka kierunkowa 110 mm) z oznaczeniem koloru szlaku na strzałce (grocie) drogowskazu, na przeciwnym końcu na białym tle czarny napis „PTTK” i nazwa jednostki znakującej – krój i wielkość liter jak na rysunku; w pierwszym wierszu umieszczamy miejscowość (miejsce) pośrednią, a w drugim miejscowość (miejsce) docelową wraz z czasem przejścia (góry) lub odległości (niziny), a także z podaniem na odwrocie numeru ewidencyjnego drogowskazu z Centralnej Kartoteki Szlaków PTTK;

tablica z nazwą miejsca (punktu topograficznego)

o wymiarach 150 x 350 mm, żółte tło z czarnym liternictwem o kroju i wielkości zgodnie z załącznikiem nr 1 do instrukcji;

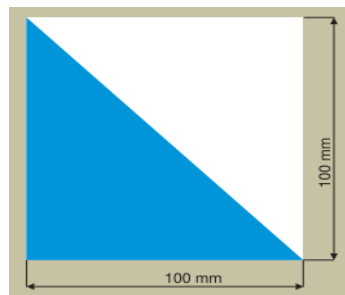

Znaki określające przebieg ścieżek spacerowych:

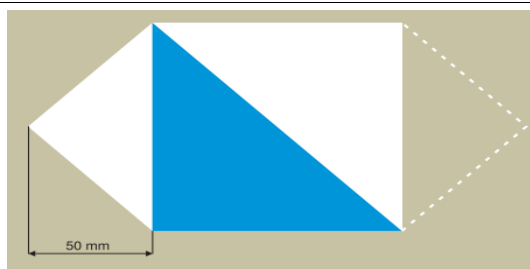
znak podstawowy,

kwadrat o boku 100 mm, jest podzielony na dwa trójkąty, z których prawy górny jest biały, a lewy dolny w kolorze ścieżki spacerowej;

znak zmiany kierunku przebiegu ścieżki spacerowej

stanowi znak podstawowy z dodaniem z lewej lub prawej strony białego trójkąta o wysokości 50 mm;

urządzenie informacyjne - drogowskaz

o wymiarach 150 x 450 mm (w tym strzałka kierunkowa 110 mm) ze zmniejszonym znakiem podstawowym na strzałce (grocie) drogowskazu, na przeciwnym końcu na białym tle czarny napis „PTTK” i nazwa jednostki znakującej – krój i wielkość liter jak na rysunku oraz podanie czasu przejścia (góry) lub odległości (niziny) do punktu docelowego, a także z podaniem na odwrocie numeru ewidencyjnego drogowskazu z Centralnej Kartoteki Szlaków PTTK;

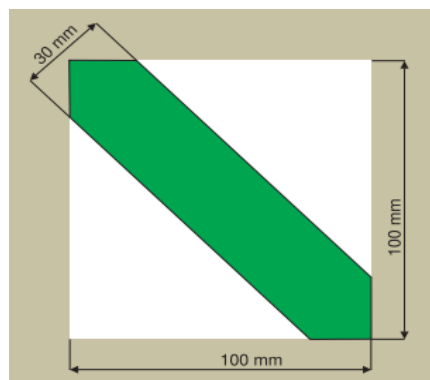

Ścieżki przyrodnicze i dydaktyczne

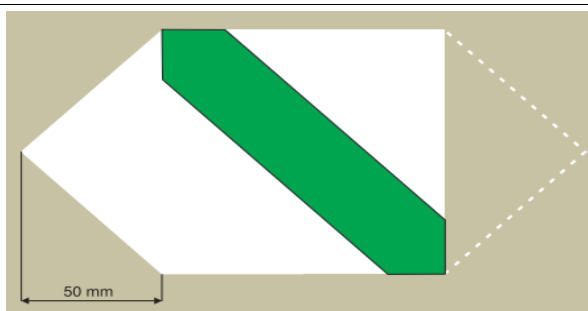
znaki określające przebieg ścieżek przyrodniczych i dydaktycznych:

znak podstawowy
kwadrat o boku 100 mm z kolorowym paskiem o szerokości 30 mm biegnącym z lewego górnego rogu do prawego dolnego;

znak zmiany kierunku przebiegu ścieżki przyrodniczej i dydaktycznej

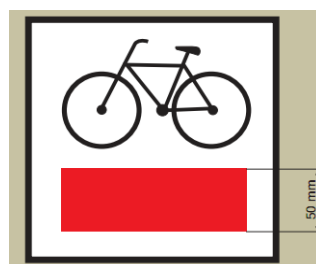
stanowi znak podstawowy z dodaniem z lewej lub prawej strony białego trójkąta o wysokości 50 mm;

Szlaki rowerowe

znak podstawowy

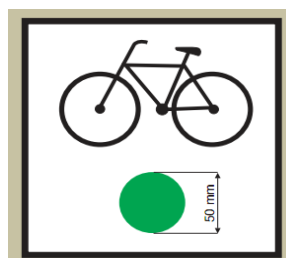
kwadrat o boku 200 mm otoczony obwódką o szerokości 5 mm w kolorze czarny;. w górnej części znaku umieszczony jest wizerunek roweru w kolorze czarnym, poniżej prostokąt o wymiarach 150 x 50 mm w kolorze szlaku;

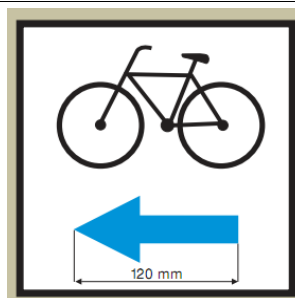
znak początku (końca) szlaku

kwadrat o boku 200 mm otoczony obwódką o szerokości 5 mm w kolorze czarnym; w górnej części znaku umieszczony jest wizerunek roweru w kolorze czarnym, poniżej koło o średnicy 50 mm w kolorze szlaku;

znak zmiany kierunku

kwadrat o boku 200 mm, otoczony czarną obwódką, o szerokości 5 mm; w górnej części znaku umieszczony wizerunek roweru w kolorze czarnym, poniżej strzałka o długości 120 mm w kolorze szlaku;

znaki informacyjne:

drogowskaz

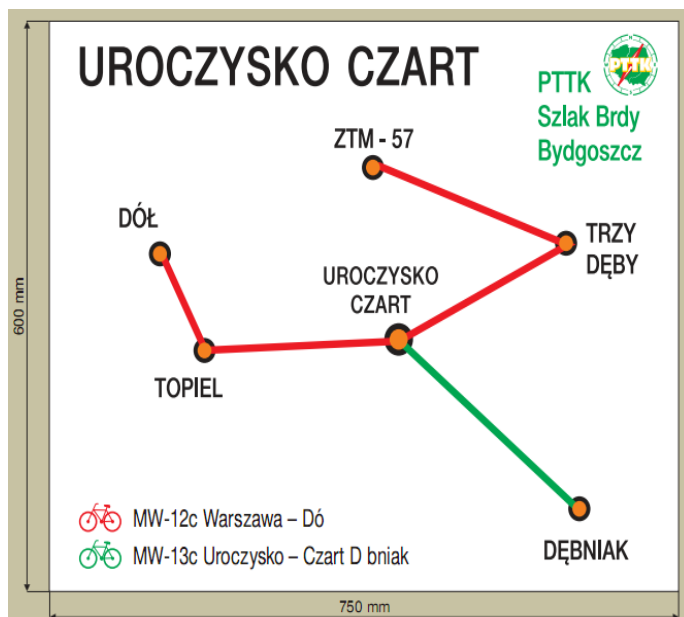
o wymiarach 400 x 200 mm otoczony obwódką szerokości 5 mm w kolorze czarnym; znak składa się z dwu części podzielonych pionową linią ciągłą o szerokości 5 mm w kolorze czarnym; w większej części znaku u góry umieszczony jest wizerunek roweru w kolorze czarnym oraz strzałka skierowana w lewo, prawo lub w górę w kolorze szlaku; poniżej umieszczone są nazwy miejscowości, przez które prowadzi szlak z odległościami w kilometrach w kolorze czarnym; w mniejszej części znaku umieszczona jest nazwa jednostki znakującej; na odwrocie znaku umieszcza się w sposób trwały numer ewidencyjny znaku na danym szlaku;

tablica informacyjna z siecią szlaków rowerowych

o wymiarach 600 x 750 mm lub 750 x 1000 mm – w treści tablicy znajduje się logo i nazwa administratora szlaku, legenda oraz schemat szlaków rowerowych najbliższej okolicy od miejsca ustawienia tablicy; na schemacie linie symbolizujące poszczególne szlaki powinny odpowiadać kolorom tych szlaków.; zaleca się podawanie numerów kodowych szlaków; w legendzie znajdują się wizerunki rowerów w kolorach szlaków z podanym obok numerem kodowym oraz nazwami miejscowości początku i końca szlaku;

tablica dydaktyczna zawierająca opis obiektu ustawiana w jego sąsiedztwie; jej wymiary i sposób wykonania uzależnione są od prezentowanej treści; tablica powinna zawierać nazwę właściciela obiektu oraz logo i nazwę jednostki znakującej;

szlak pieszy lub jego odcinek, na którym dopuszczony jest ruch rowerów, winien być oznakowany drogowym znakiem przeznaczonym dla szlaków pieszych z umieszczonym na nim wizerunkiem roweru;

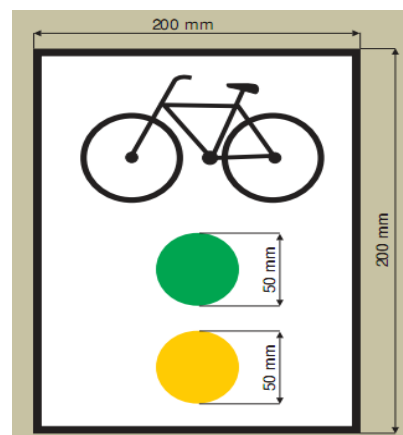
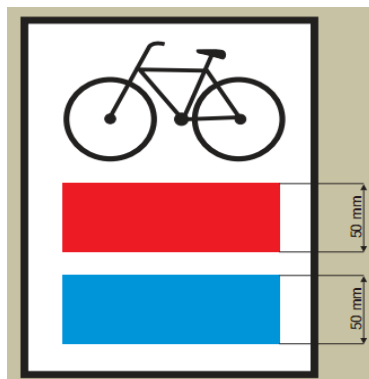

w uzasadnionych warunkach terenowych przypadkach, poza drogami publicznymi dopuszcza się stosowanie

znaków zblokowanych:

podwójnych, sporadycznie potrójnych (na bardzo krótkich odcinkach) malowanych przy użyciu szablonów. Znaki umieszcza się w następującej kolejności kolorów licząc od góry: czerwony, niebieski, zielony, żółty, czarny;

Tu należy dodać uzupełnienie, nie pochodzące z **Instrukcji** znakowania:

Obowiązujące (od 26 października 2002r.) rozporządzenie Ministrów Infrastruktury oraz Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 31 lipca 2002, w sprawie znaków i sygnałów drogowych (Dz. U. z 12 października 2002 r. Nr 170, poz. 1393), określa znaki i sygnały obowiązujące w ruchu drogowym, ich znaczenie i zakres obowiązywania.

W przypadku szlaków rowerowych określa **dotatkowe znaki szlaków rowerowych**.

W § 83. mowa jest o:

1. Znaki

- 1) R-1 "szlak rowerowy krajowy",
- 2) R-1a "początek (koniec) szlaku rowerowego krajowego",
- 3) R-1b "zmiana kierunku szlaku rowerowego krajowego"

oznaczają odpowiednio przebieg szlaku rowerowego krajowego.

2. Znak R-3 "tablica szlaku rowerowego" wskazuje odległość do głównych miejscowości położonych przy szlaku rowerowym.

R-1

R-1a

R-1b

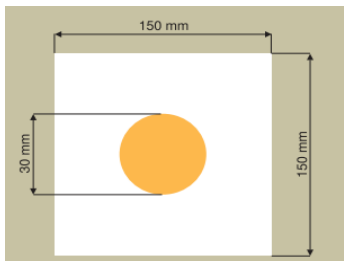
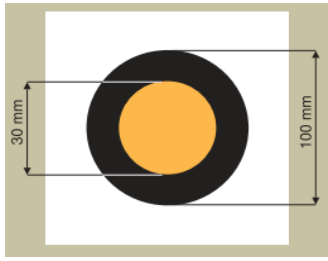
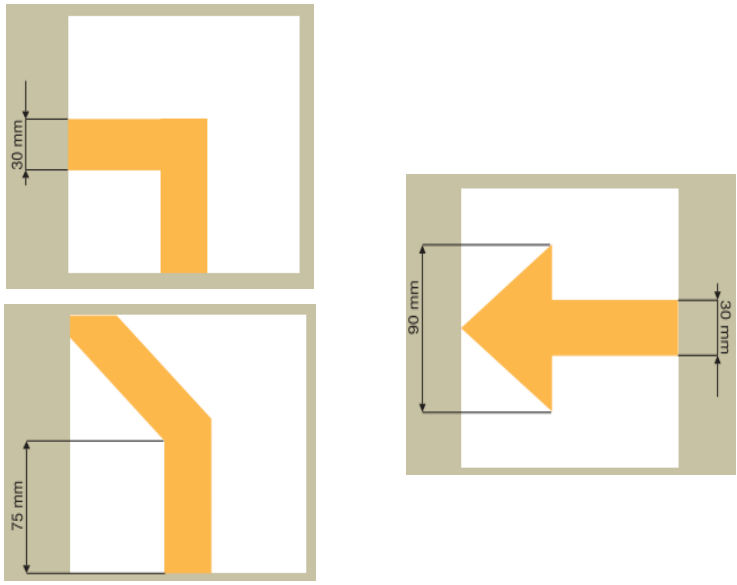

R-3

Szlaki jezdzieckie

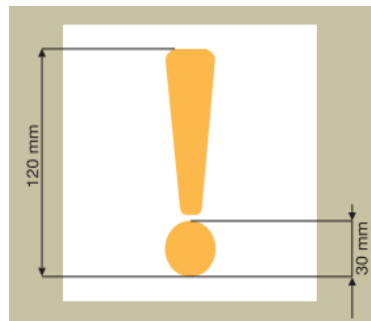
<p>znak podstawowy</p> <p>kwadrat o boku 150 mm w kolorze białym z umieszczonym centralnie pomarańczowym kołem o średnicy 60 mm;</p>	
<p>znak początku (końca) szlaku</p> <p>kwadrat o boku 150 mm w kolorze białym z umieszczonym centralnie czarnym kołem o średnicy 100 mm i na nim symetrycznie umieszczonym pomarańczowym kołem o średnicy 60 mm;</p>	
<p>znaki zmiany kierunku przebiegu szlaku:</p> <p>znak umieszczany przed rozwidleniem</p> <p>kwadrat o boku 150 mm w kolorze białym z umieszczonym znakiem skrzyżowania w kształcie paska o szerokości 30 mm zagiętego pod kątem 90°;</p> <p>znak umieszczany przed rozwidleniem</p> <p>prostokąt o bokach 150 mm i 200 mm w kolorze białym z umieszczonym znakiem skrzyżowania w kształcie paska o szerokości 30 mm zagiętego w połowie pod kątem 135°;</p> <p>znak umieszczany na rozwidleniu</p> <p>kwadrat o boku 150 mm w kolorze białym z umieszczoną centralnie pomarańczową strzałką o długości 150 mm i szerokości 30/90 mm;</p>	

znak informujący o zmianie kierunku szlaku lub umieszczony w miejscu gdzie przebieg szlaku nie może być wystarczająco oznakowany

kwadrat o boku 150 mm w kolorze białym z umieszczonym centralnie wykrzyknikiem (wysokość wykrzyknika 120 mm, średnica kropki 30 mm);

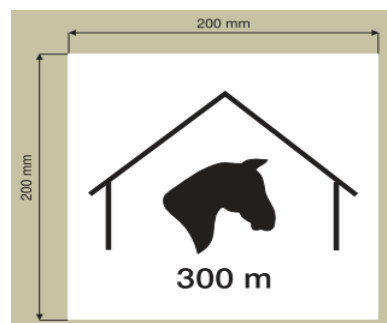
znak informujący o postoj lub popasie

kwadrat o boku 200 mm w kolorze białym z umieszczonym na nim piktogramem głowy konia i nad nim czarnym zarysem dachu;

znak informujący o stajni etapowej

kwadrat o boku 200 mm w kolorze białym z umieszczonym na nim piktogramem głowy konia i czarnym zarysem dachu i ścian stajni; u dołu znaku można podać odległość do stajni etapowej;

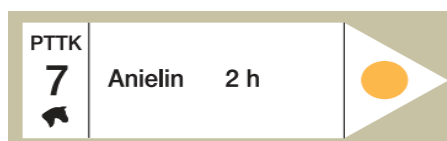

Urządzenia informacyjne:

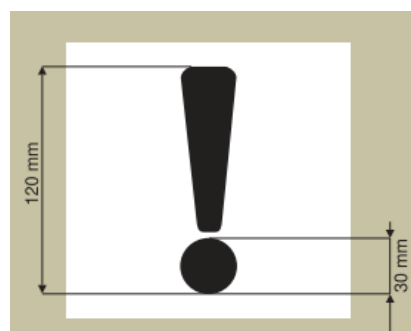
drogowskaz

o wymiarach 150 x 450 mm (w tym strzałka kierunkowa 110 mm), na białym tle w czarnym kolorze umieszcza się napis PTTK, numer szlaku, piktogram głowy konia, nazwę miejscowości i odległość w kilometrach lub godzinach albo piktogram popasu/postoju lub stajni etapowej i odległości w metrach; krój i wielkość liter jak na rysunku; skróty km, h oraz m należy pisać małymi literami; w górach należy podawać odległość w godzinach marszu stępem; na grocie strzałki znak podstawowy szlaku, na odwrocie drogowskazu nazwa jednostki znakującej;

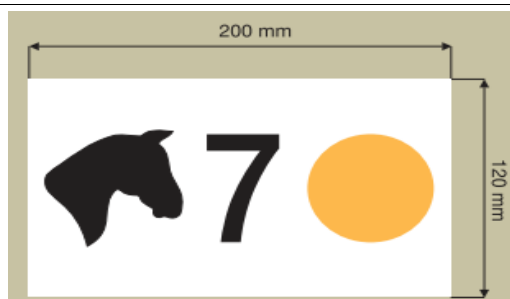
tabliczka o wymiarach 150 x 150 mm, na białym tle centralnie umieszczony czarny wykrzyknik (wysokość wykrzyknika 120 mm, średnica kropki 30 mm) – oznacza nakaz poruszania się ze zwiększoną uwagą lub konieczność zejścia z konia

(stromy odcinek szlaku, zawaly leśne, odcinki zabronione, inne przeszkody lub miejsca trudne, skrzyżowanie z ruchliwą drogą itp.);

tabliczka z numerem szlaku

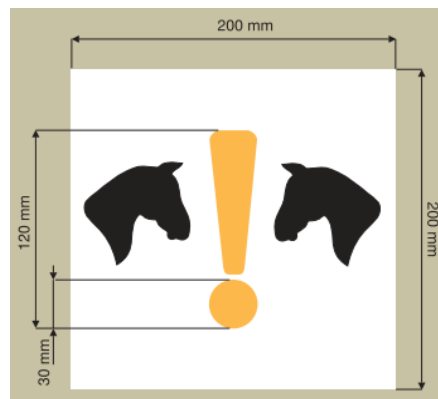
o wymiarach 120 x 200 mm, na białym tle w czarnym kolorze numer szlaku i piktogram głowy konia, a obok po prawej stronie pomarańczowy znak podstawowy szlaku;

tabliczka o wymiarach 200 x 200 mm na białym tle centralnie umieszczony pomarańczowy wykrzyknik (wysokość wykrzyknika 120 mm, średnica kropki 30 mm), a z lewej i prawej jego strony piktogramy głowy konia w kolorze czarnym – oznacza

początek (lub koniec) wspólnego odcinka ze szlakiem pieszym lub rowerowym

Szlaki kajakowe

podstawowym urządzeniem stosowanym do oznakowania szlaków kajakowych jest

tablica z zadaszaniem

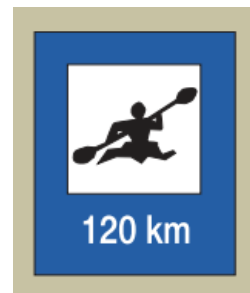
każda tablica składa się z dwóch paneli: górny przedstawia znak informacyjny lub ostrzegawczy; dolny – tabliczka znamionowa przedstawiająca nazwę lub imię i logo szlaku, nazwę lub logo PTTK oraz kolejny numer znaku na szlaku;

Znaki informacyjne:

znak szlaku z kilometrażem mierzonym w górę rzeki

znak szlaku z odległością między polami biwakowymi

pole biwakowe

stanica wodna

plan sytuacyjny

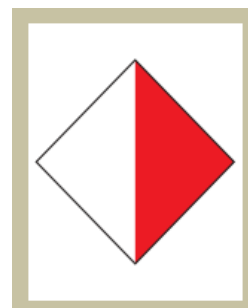
miejsce wodowania

miejsce dobijania

wpływ szlaku z jeziora

nazwa dopływu

walory krajoznawcze

Znaki ostrzegawcze:

niebezpieczeństwo

pale

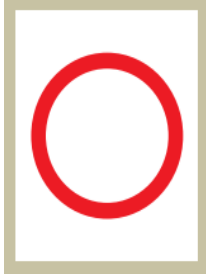

pływające pale	
nisko zwisająca lina	
miejsce nie do przepłynięcia	
próg nie do przepłynięcia	

próg ewentualnie do przepłynięcia po rozpoznaniu	
wodowskaz	
elektrownia wodna	
zakaz pływania	

Instrukcja dokładnie określa również sposób wykonywania oznaczeń szlaków. Zgodnie z zawartymi w niej zapisami:

- znaki mogą być malowane farbami wodoodpornymi lub umieszczane w postaci gotowych elementów wykonanych z różnych materiałów i mocowane trwale w zależności od podłoża; w każdym wypadku ich kolory, wielkość i kształty muszą odpowiadać wymaganiom niniejszej Instrukcji i mieć estetyczny wygląd;
- likwidowane znaki lub ich części należy: zamalować szarą farbą lub usunąć, a gotowe elementy zdemontować;
- nie wolno malować znaków na słupach wysokiego napięcia;
- znaki i urządzenia informacyjne muszą być widoczne w każdych warunkach;
- znaki nie mogą być zasłonięte przez: chwasty, krzaki, samosiejki, gałęzie drzew itp.; przeszkody te muszą być usunięte w czasie znakowania szlaku oraz jego bieżącej kontroli.

Znakowanie powinno być przeprowadzane przez przygotowane, przeszkolone osoby i w sprzyjających warunkach atmosferycznych – w okresie gdy nie występują opady a temperatura w ciągu dnia nie jest niższa niż 10°C. Osoby znakujące bądź grupy znakarskie powinny przeprowadzać okresową kontrolę stanu szlaków, odpowiednio znakować nowe trasy, odnawiać stare i usuwać oznakowanie ze szlaków przeznaczonych do likwidacji.

Tu przechodzimy do kolejnej kwestii – konserwacji szlaków turystycznych. Prawdłowo wytyczone i wyznakowane trasy powinny być w sposób ciągły utrzymywane w dobrym stanie. W ramach **konserwacji bieżącej** przed każdym sezonem usuwa się szkody powstałe na szlakach. Na bieżąco powinny być też usuwane większe zniszczenia zaistniałe na trasach. Okresowo, co 3-4 lata przeprowadzać należy również **odnowienia** - odtworzenie wszystkich znaków, weryfikację ich prawidłowego położenia, ewentualnie wykonanie zmian w przebiegu szlaków a w razie potrzeby wymianę urządzeń informacyjnych.

Dobrze zaprojektowany i wykonany szlak to dobra inwestycja. Konieczna jest jednak ciągła kontrola nad nią – monitoring i analiza stanu szlaków i towarzyszącej im infrastruktury turystycznej. W połączeniu z szeroko zakrojonymi, kompleksowymi działaniami marketingowo-promocyjnymi zapewni to dużą frekwencję na szlakach i popularność regionów/obszarów, którymi są one poprowadzone.

PROPOZYCJE JEDNOLITEGO OZNAKOWANIA SZLAKÓW I PREZENTACJI INFORMACJI TURYSTYCZNEJ

Jednolity system oznakowania proponowanych szlaków powinien opierać się na ogólnych zasadach znakowania szlaków turystycznych przez PTTK. To, o czym wspomiano w poprzednim rozdziale a więc czytelność i intuicyjny odbiór przekazu, spójność Instrukcji z systemem prawnym Rzeczypospolitej Polskiej, zgodność zasad znakowania z przygotowywaną ustawą, regulującą tworzenie oraz zasady znakowania tras turystycznych, przemawiają bardzo mocno na korzyść proponowanego rozwiązania.

Szczegółowa informacja na ten temat została przedstawiona w poprzednim rozdziale, który precyzuje formę, kolorystykę i sposób przekazu informacji dla użytkowników tras.

Oznakowanie szlaków na terenie LGD Ponidzie możemy podzielić na 4 zasadnicze grupy:

1. znaki przebiegu szlaków malowane na trasie ich przebiegu;
2. znaki przebiegu szlaków w formie tabliczek;
3. oznaczenie punktów węzłowych szlaków;
4. tablice opisujące obiekty znajdujące się na szlakach.

Podstawową formą znakowania szlaków jest znakowanie malowane wzdłuż trasy przebiegu. Sugerowane jako podstawowe, najłatwiejsze i najtańsze w utrzymaniu.

W miejscach uniemożliwiających wykonanie takiego oznakowania, np. na terenach podmokłych, graniczących z rzeką Nidą, wielokrotnie powtarzających się skrzyżowaniach dróg polnych, konieczne jest zastosowanie oznaczeń w formie tabliczek umocowanych na słupach. Instrukcje znakowania, opracowane przez PTTK, precyzują formę, wielkość i układ poszczególnych znaków, jakie powinny być zastosowane.

Oznaczenia punktów węzłowych można wykonać dwojako. Minimalne rozwiązanie to umieszczenie drogowskazu turystycznego z informacją o odejściu i odległości do przekierowanego obiektu. W wariantcie drugim sugerujemy w możliwie równomierny sposób rozmieszczenie na trasie także tablic wraz z naniesionym na mapie układem szlaków.

Tablice opisujące obiekty znajdujące się na szlakach – ich układ, rozmiary i rodzaj stosowanych rozwiązań graficznych nie został narzucony przez ustawodawcę. Niemniej jednak ich układ graficzny powinien nawiązywać do układu istniejącego oznakowania zastosowanego przez Regionalną Organizację Turystyczną. Układ i schemat tablicy przedstawia poniższy rysunek.

Ewentualny logotyp szlaków	Nagłówek Ewentualna nazwa szlaku	Logo właściciela
Mapa szlaków z zaznaczeniem punktu ustawienia tablicy, legenda mapy, ewentualnie w prawym górnym rogu logo szlaku.		
Opis obiektu w języku polskim	Opis obiektu w języku angielskim	
Stopka z logotypami: województwa świętokrzyskiego, ew. ROT, UE i innych		

W związku z faktem, iż koncepcja nie zawiera propozycji wytyczania długich szlaków biegnących przez teren całego powiatu, tylko stanowi układ krótkich odcinków, tworzących spójną sieć turystyczną, nie jest zasadne stworzenie oddzielnego ologowania poszczególnych odcinków tras. Logo takie można zastosować jedynie jako spójny element graficzny całego układu tras turystycznych, wyodrębnionych na terenie Ponidzia.

Propozycję takiego ologowania przedstawiono poniżej.

P *nidzie*

